

**BAŞKANLIK
ve
FEDERASYON
dedikleri...**

PROF. DR. TÜRKKAYA ATAÖV

Bilimin kökeni olan kimya dalında Nobel Bilim Ödülünü hakkıyla kazanarak bu seçkin ödülünü başta Türk Ulusu, ayrıca emperyalizm-karşısı, devrimci halklar için onur ve esin kaynağı eşsiz M. KEMAL ATATÜRK'ün Anıt-Kabri'ne armağan etme değerliliğini, alçakgönüllülüğünü ve büyüklüğünü gösteren, meslekten hekim PROF. DR. AZİZ SANCAR'a, sonsuz teşekkürlerle...

Başkanlık ve Federasyon dedikleri...

Prof. Dr. TÜRKKAYA ATAÖV

Giriş:

2015 genel seçimlerinden sonra yeni bir Anayasa tartışması kaçınılmaz görünüyordu. Bu tartışmalarda “meclis mi, başkanlık mı?” ve “ulus devlet mi, başka bir düzen mi?” sorularına da bize uygun yanıtlar aranabilir. Bu tür sorular ilk ortaya atıldığında, hem devlet yönetimiyle ilgili bilgi birikiminden yararlanmış, hem de başka ülkelerdeki uygulamalar üstüne yeni yayınları bulup izlemiş ve bu hazırlığıma dayalı olarak yaklaşık beş yıl önce *Federasyon, Başkanlık, Yarı-başkanlık* başlığı altında 208 sayfalık ayrıntılı bir kitabım basılmıştı. Birkaç yüz dipnotlu ve bunun birkaç katı kaynağa dayalı bu araştırmam beş anakaradaki siyasal düzenlerin çıkış nedenlerini, Anayasa maddeleri bir yana gerçek uygulamaları ve değişen koşulları ABD’den Büyük Okyanus’un mini devletlerine değin türlü örneklerle ele alıyordu.

Yurt dışındaki yüksek-lisans ve doktora eğitimim sırasında ABD, Rusya-Sovyetler Birliği, Britanya, Fransa ve Lâtin Amerikan ülkeleri, ayrıca bu devletlerin önemlileri üstüne ayrıntılı dersler aldım. Örneğin, Rus ve Sovyet tarihiyle devlet yönetimine yoğunlaşan dört dersle başlayıp Ankara Üniversitesi’nin beni Moskova’daki Bilimler Akademisinde iki yıl çalışmaya yollaması sonucu oluşan uzmanlığım bana sözünü ettiğim yabancı bilim çevresinden akademik bir ödül de getirdi. “Amerikan Yönetiminde Bölgecilik” dersini veren Harvard’lı öğretim üyesinden çok şeyler öğrendiğim kanısındayım. Amerikalı öğrencilere o ülkenin saygın üniversitelerinin birinde “Amerikan Devlet Yönetimi” başlıklı ders vermek için seçilmiştim. İkinci yüksek-lisansımda yazdığım derslerde de ek ve yeni bilgiler edindim. Ankara’da Siyasal Bilgiler Fakültesinde ders vermek üzere yurda döndüğümünden bu yana geçen yarım yüzyılı aşkın süre içinde gene bu konularda yalnız ABD değil, kürenin çeşitli yerlerindeki yasal düzen ve gerçek

uygulamaları yakından izledim. Örneğin, ABD’deki düzenin (Anayasa maddelerine ters düşen) ciddi aksaklıklarını eleştirici biçimde ele alan kitapların tümüne yakını özel kitaplığımdadır. Yazarlarının bir bölümüyle uğraştıkça olarak yakınlığım ve dostluğum sürüyor. Yıllarca verdiğim Orta Doğu ve ayrıca Afrika dersleri nedeniyle bu anakaraların tüm devlet yapılarını inceledim. Afrika üstüne yazdığım 704 sayfalık (ve profesörlük tezim olan) kapsamlı araştırmam, sanırım, bugün de konunun temel başvuru kitabıdır. Güney Asya’yı içine alan ve İngiltere’de basılmış olan kitabımın Türkçesi Türk Tarih Kurumunca yayımlandı.

Son yıllarda öne çıkan iç karartıcı, ama önemli bir yenilik daha var. Özellikle tüm dünya bilim çevrelerinde “Melez Savaşlar” (*Hybrid Wars*) diye anılmakta olan yeni bir oluşum. Yıllanmış bir örneği PKK, yeni görünimleri de Taliban, İŞİD, Boko Haram, El-Şebab ve benzerleridir. Ortak noktaları şu: Devlet olmayan silâhlı birimlerin bir ülke toprağının belirli bölümünde egemenlik kurmaları ve uluslararası hukuku, bu arada savaş kurallarını da çiğneyen (boğaz kesme ve kadınları köleleştirme ya da intihar bombacısı yapma gibi) acımasız uygulamalar, bunları yapanların kendilerine sıfatlar yakıştırmaları ve eylemlerini genelde hak etmedikleri ama yüce sayılabilecek kavramlara bağlamalarıdır. Bu yeni gelişmeleri ayrıntılı biçimde inceleyip (birkaç ay önceki) uluslararası kapsamlı bir yurt-dışı toplantısında tebliğ sunma görevi bana verilmişti. Bu uzun araştırmamı herhalde yurt dışında, (ABD ya da Hindistan’da) yayımlatacağım. Sözünü ettiğim yenilik şimdi yalnız Suriye, Irak ve Anadolu’nun güney-doğusunda değil, Nijerya, Somali ve Mali gibi Afrika ülkelerinde, Asya’da Afganistan’da ve sayıları artan birkaç yerde daha görülmektedir. Ne var ki, çeşitlendiği de gözlemleniyor. Artık yerel yönetimde de, uluslararası ilişkilerde de yalnız ulus-devleti değil, demokratik yaşamı da hedef alan, kan dökücü, dahası az bulunur biçimde kıyıcı bir uygulama yaygınlaşmaktadır.

Yukarıdaki sıralamamın amacı şudur: Bu konuda değerlendirme yapmak için uzun süren ve ilk elden temel kaynaklara inen ayrıntılı inceleme ve onlara dayalı bilgi gereklidir. Önemsiz görülen ufak bir sorun üstüne bile yazacak, onu tartışacak ya da

oylayacak olanların da, konuya ilişkin basılmış her şeyi okumuş olmaları beklenir. Hele ortada koca bir devletin, meclis siyasi düzeniyle kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti gibi kendine özgü bir yapının bugünü ve yarını söz konusuysa...

Elinizdeki kitapçık bir anlama da altmış yıllık birikiminin, özellikle yukarıda sözünü ettiğim kitabımın bir özeti ya da oradaki önemli gerçeklerin öne çıkarılmasıdır. Bunu yaparken ABD'deki siyasi düzenin uygulamada nasıl yozlaştığını, Fransa'daki yarı-başkanlıktan doğan yaşanmış sakıncaları ve Latin Amerika ortamında düzenin nereye kaydığını göstermek gerekir. Bu sapmalar öylesine gerçek ve yıpratıcıdır ki, kimi siyasi düzenler bir kişinin buyurganlığı ya da küçük bir azınlığın tekelciliğiyle sonuçlanmıştır. On sekizinci yüzyılda yazılmış olan ABD Anayasasına göre şimdi güçlü görünen Amerikan Başkanı (Barack Obama) Yüce Mahkemedeki boş sandalyelere (ikinci ve son dört-yıllık dönemde bile) atama yapmaktan çekinmekte, kimi Güney Amerika ülkelerinde bıçkın bölge ağaları devleti ele geçirmekte, Fransız yarı-başkanları da halkı yardıma çağırmaktadır. Bu durumda, yazılı anayasalar kime yaramakta, iktidar gücü yazılı metinde görünmeyen kimlerin eline geçmektedir? "Başkanlık, özerklik, federasyon" gibi sözcükler gerisinde nelerin araştırılması gerekir? Örneğin, ABD'de ülkeyi ve o yoldan kürenin önemli bölümünü "Oğul Bush" değil de, onun ardına saklanan "Başkan Yardımcısı" Cheney nasıl yönetebilmiştir? Kimi eleştirmenlerin "Kral" takma adını verdikleri bu kişi nasıl olup da tüm toplum piramidinin doruğuna oturabilmiştir?

Bu ve benzeri sorular için konuyu önyargılı olmaktan uzak kalarak, nerede ne türlü örneklerin var olduğuna bakmak ve onlardan sonuçlar çıkarmak gerekir. Bu kitapçık okuyucuyu konunun ciddiyetinden ve karmaşıklığından haberdar etme amacını güdüyor.

Genelde Başkanlık:

"Başkanlık yönetimi" (*presidential government*) deyimini İngiliz yazarları Amerika Birleşik Devletleri adını alan yeni devlet

için kullanmışlardı. ABD Başkanlarından Woodrow Wilson o düzene (doğru olmayarak) “Kongre yönetimi” demişti. Bu durumda, Britanya’daki de “kabine yönetimi” oluyordu. Güney Amerika anakarasında Venezuelâ, Meksika, Arjantin ve Brezilya “kuzeydeki Amerikan demokrasisine benzeyelim” düşüncesiyle aynı etiket altında ama eksik ve farklı bir düzen kurdular ki, yerli dillerde adına “*caudillismo*” ya da Lâtin Amerika’ya özgü buyurganlık denmektedir. Asya ve Afrika’nın demokratik geleneği zayıf ya da siyasal kurumları zorlanmakta olan birçok ülkede “Başkanlık” sözcüğünün ardına düpedüz kişi yönetimi gelip oturabilir. “Yarı-başkanlık” denen uygulamanın General Charles de Gaulle’un öncülüğüyle başlayan ve ilk usa gelen örneği de Fransa’dır.

“Başkanlık” deyince ilk örnek 1787 Anayasasıyla öngörülen ABD Başkanlığıdır. Hemen belirtmek gerekir ki, ABD’deki siyasal düzen yalnız onun anayasasını şöyle bir okumakla anlaşılmaz. Bağımsızlıktan (1776) on-bir yıl sonra (1787) yapılmış olan bir anayasanın sözcüklerine takılıp kalmak kuşkusuz yetersizdir. Bir Beyaz Saray danışmanının (Prof. P. Bobbitt) onun için “Anayasamız bizim Marseillaise’imizdir” (Marseyez, Fransız Ulusal Marşı) demesi ya da başka bir Amerikalının (Prof. A. Blaustein) onu “en büyük dışsatım ürünümüz” diye tanımlaması başka kaynaklara gerek duyulmayacağı anlamına gelmez. Hele onu başarılı ve uzun ömürlü bir özgürlük, eşitlik, demokrasi, federasyon ve başkanlık düzeni olarak görüp değerlendirmek yüzeyseldir. “Herkes özgür ve eşit doğar” gibi yazıp imzalayan bir avuç devlet kurucusunun hemen hemen tümü siyah derili köle sahibiydiler. Geniş Güney tarlalarında o köleleri kullanabilmek için ayrılıkçı bayrak açan büyük toprak sahiplerini durdurabilmek amacıyla dört yıllık bir iç savaş yaşadılar. Irk ayrımı sokaklarda öldürülen, haksız yere idam edilen ve cinayet olaylarını sona erdirebilmek için yok yere hapse atılan Siyahlarla bugün de sürüyor.

Demek ki, koşulların değişmesini ve gerçek uygulamaları saptamak gerekir. Çelişkileri, sapmaları ve türlü yorumları içeren yayınların sürekli izlenmesi kaçınılmazdır. Böylesine bir alan araştırması olmadan yapılan öneriler yüzeysel bir propaganda

olur. Amerikan düzeninin hayranlarından biri olan (*Amerika’da Demokrasi* adlı kitabın yazarı) Alexis de Tocqueville’in bile abartılara kaçtığı ve kendi Fransız okuyucusunu özendirme yollarını seçtiği bugün artık bilinmektedir. Ondan bir süre sonra Amerika’ya gitmiş olan James Bryce’in (*The American Commonwealth* adlı) değerlendirmesi ise ne denli başkadır.

Önce, yazılı ABD Anayasasına değişik tarihlerde eklenmiş 27 “Değiştirge” (*Amendments*) vardır. Hem yasanın kendi, hem de bu ekler siyasette esen rüzgârlara göre değişik biçimlerde uygulanmıştır. Özellikle kişi hakları (daha çok parasal) gücü olana ve onun siyaset anlayışına yaramıştır. Daha önemlisi, bir sürü çağdaş Amerikan yazarlarının ayak direyen eleştirileri daha yalındır. Bu yönde abece sırasıyla Bacevich, Bennis, Boyle, Chomsky ve Clark’la başlayan uzun liste Falk, Magdoff, Quigly ve Veltmeyer’le sürüp gider.

Öyle ki, bu son yaklaşımların bir bölümü Amerikan siyasal yaşamında gerçek gücün başka bir yerde, nüfusun çok küçük bir azınlığının elinde tuttuğu tekelci sermayede olduğunu gösteriyor. Bu yönde bunca Amerikan kaynaklı incelemeler varken, bir Anayasa metniyle sınırlı kalıp o metni bir boy aynası sanmak konunun kaçınılmaz boyutlarını görmemektir...

Başkanlık kavramının kendine dönelim. İki aşamalı oylamayla seçilen bir aday (Kongre kararıyla görevden alınıncaya değin) dörder yıldan bir ya da en fazla iki dönem başkanlık yapar. (Jackson, Nixon ve Clinton’un görevden alınmaları söz konusu olduysa da, gerçekleşmedi.) Beyaz Saray’da oturdukça, her şeyin “Bakan”ı odur; kendinin seçtiği yardımcılarının görev adları yalnızca “Sekreter”dir; yani, Başkan’ın sekreterleri. Başkanlık geleneği bu görevi zamanla büyüttüştür. Örneğin, on-altıncı Başkan Abraham Lincoln İç Savaş (1861-65) sırasında “Komutan” da olmuş, sonrakiler Vietnam’da (Kongre savaş ilân etmeden) yirmi yıl savaşmış, Bush’lar Irak’a ve Afganistan’a silâhlı müdahalelerde bulunmuşlardır. Başkan’ın artan yetkileri öteki iki anayasal kurumu, yani iki alt-meclisten oluşan Kongre’yi ve Yüce Mahkeme’yi giderek ufaltmıştır.

Bunlardan Kongre içinde sonra oluşan ve güçlenen birimler de bulunur. Örneğin, yıllar akıp gittikçe kurulan sürekli kurullar gibi. Özellikle bunların içinde Dış İlişkiler Komitesi ve daha çok onun başkanı. Anayasa’da hiç adı anılmayan (bir haber alma örgütünden de öte) CIA gibi. Zamanla başka biri öne çıkabilir. Örneğin, dengesiz ve saldırgan Senatör Joseph R. McCarthy yıllarında Amerika-karşıtlığı Eylemler Komitesi gibi. Bu kurumun ülke demokrasisine ağır darbeler indirmiş olduğu bugün daha iyi anlaşılıyor. Anayasaya bakılırsa düzenin oradaki direklerinden biri olan “Kuvvetler Dengesi” ilkesi ağır yaralarla topallamaktadır.

Yüce Mahkeme de demokrasi ya da insan haklarının tekelci sermayeden yana uzun uygulamalarından ötürü çoğu kez tutucu, oldukça sık da düpedüz gerici bir kuruluş görünümündedir. Başkent Vaşington’da bulunan o mahkemenin 1857’deki (“Dred Scott” diye bilinen) bir kararı Güney’de Missouri kökenli olup özgürlüğüne kavuşmuş olan eski bir kölenin Amerikan yurttaşı sayılmayacağına ilişkin karar vermiş, bu yargı benzerlerine uygulanmıştı. 1883 tarihli başka bir karar Federal yetkinin özel sahiplikteki yerlerde geçerli olmadığını söylüyordu. Sekizde-bir siyah kanı olan Plessy trende beyazlarla oturmak isteyince 1896’daki bir Yüce Mahkeme kararıyla haksız bulunmuştu. Sözde yasalara dayalı olarak verilen böylesine karar metinleri ciltleri doldurur. Bu yargı koltuklarında bugün bile İsa’nın yeryüzüne gene gelip Orta Doğu’da onun başkomutanlığındaki bir savaş sonunda tüm dünyayı Protestanlığın bir mezhebine göre Hristiyanlaştıracığına inanan yeter sayıda yargıç bozuntuları oturmaktadırlar. (Bu konudaki bir kitabım Viyana’da ve Malezya’da Penang’da 2008’de basılmıştı.)

Bizde Amerikan siyasal düzenini överek göklere çıkaran çok sayıda yazar sayılabilir. TBMM üyeliğini bugün de korumakta olan bir anayasacı da ABD’deki seçim yöntemlerini çok beğenerek anıyor. Ancak, o yöntemleri ve çıkan sonucu kıyasıya eleştiren bunca yayının hiçbirinden haberli olmadığını dipnotlarındaki büyük eksiklikten anlıyoruz. Örneğin, eleştirenlerden bir Amerikalı seçim kampanyalarında önlerine çıkan siyasetçileri dinleyip onlara oy veren seçmenleri onunla-bununla kısa süreliğine yatıp kalkan

kadınlara benzetip ortaya çıkan sonuca “fahişeler parlâmentosu” diyor; kitabına da bu başlığı koymuş.

Anayasa metni bir yana, (yapısının beşgen biçiminden ötürü kısaca “Pentagon” diye anılan) ABD Savunma Bakanlığı küresel çapta bir savaş merkezi olmadı mı? Ardında onu kendi silâhlı kuvvetleri gibi kullanan büyük sermaye yok mu? Bu çevreler her yerde ABD üstünlüğünü sağlamak, yerleştirmek, pekiştirmek ve sürdürmek için sonu-açık savaş harcamaları siyaseti gütmüyorlar mı? Öyleyse, Anayasanın kendi nerede unutulup kaldı? Bu durumda, Başkanlık düzeni kime hizmet ediyor? ABD’de (Yürütme, Yasama ve Yargı üçlüsünden oluşan) “Kuvvetler Ayrılığı” ilkesi yeterince işliyor mu?

Bu ilkeyle gerçek uygulama arasındaki farkı görebilmek için Cheney örneğine kısaca bakalım. Daha önce Savunma Sekreterliğinde de bulunmuş olan Dick (Richard) Cheney Oğul Bush’un sekiz yıl yardımcılığını yapmıştı. ABD Anayasasına bakarsanız, başkan yardımcılarının yetkileri çok kısıtlıdır. Başkan adayı yardımcısını bir denge ögesi olarak seçer. Kendi kuzeydense güneyden birini, Protestansa Katolik olanı, erkeksen bir kadını. Genelde silik, giderek (Baba Bush’un yardımcısı J. Dan Quayle gibi) alay konusu bile olan kişilerdir. Franklin Delano Roosevelt’in yardımcısı Missouri’li Harry S. Truman dışında. Oysa, Cheney sanki gölgede sessiz duruyor gibi yaptı, ama ABD’yi de, yerküreyi de tekelci sermaye çıkarları doğrultusunda yönetti durdu. Kendine rakip ya da muhalif olabilecek konumdakilerin elinden (ruh sağlığı danışmanlarının kayıtlı seslerine varıncaya değin) her türlü bilgi ve belgeyi edindi. Çoktandır rafta duran anayasa en çok onun zamanında tozlandı. Barton Gellman’ın “Oltacı” (*Angler*) diye çevirebileceğimiz kitabında görüldüğü gibi, sözde “Başkanlık” sanılan bir düzen ancak bu denli yozlaşabilir. Cheney’nin (yasal olan göstermelik Senato başkanlığı dışında) sık sık uyguladığı yetkileri yok. Uygulamadaki bu çelişkileri görmeden ABD’deki başkanlığı önermek en azından bilgisizlik, dinleyeni de çocuk düzeyinde saf saymaktır.

Lâtin Amerika’da *Caudillismo* Düzeni:

Örnek ABD değil de, Lâtin Amerika’da bir ülkeyse, söylenmesi gereken gene çok şey var. Koca Amerikan anakarasının güneyinde yerli, İspanyol, biraz Portekiz, ardından Alman, İtalyan ve Arap gibi sonraki göçmenlerin doluştuğu yaklaşık iki düzine devletten birkaçı başkanlık düzenine özendiler. Madem ki kuzeydeki Anglo-Sakson kökenli toplum “demokrasinin anayurdu” diye biliniyor, oradaki başkanlığa benzer bir yapıyla sanki onlar da siyasette dengeye kavuşabilir, bunun yaratacağı iklimden yararlanabilirlerdi. Ne var ki, Kuzeydeki başkanlık onların sandıkları gibi değildi; bu bir. İkinci olarak, kuzeyin buzullarıyla deniz büyüklüğündeki göllerinden güneye doğru uzanırken kuzeyde Meksika’yı, Orta Amerika’da Antiller’i ve daha aşağıda çölleri aştıktan sonra Falkland (Malvinas) Adalarıyla donmuş denizlere varan uzun toprak parçalarının siyasal birikimi çok başkaydı.

Lâtin Amerikalılar da, uzaklardaki seyirciler gibi, ABD’deki düzene dışarıdan bakanlar olarak hayranlık besliyorlardı. Sonucun pek değişik olması kaçınılmazdı. Üstelik, iyiye değil, kötüye doğru değişim. Öte yandan, hiç değilse, yıkıcı sonuçları tüm küreye yayılmıyordu. Lâtin Amerika’da “*caudillo*” düzeni köylü ya da küçük rütbeli asker kökenli, ara sıra da sivil, ama aşırı doymaz ve bıçkın birinin kendi çevresine silâhlılar toplayarak, kendini “önder” diye yaymasıyla başlamıştır. Amacı bulunduğu yerden başkente ulaşarak orada başa geçmektir. Onun kırsal bölgelerdeki adamları da oraların alıkıran-başkesenleri olurlar. Kurulan düzen kişiseldir; yarı-askerî sayılabilir; kırsal bölge kökenli ve gevşek bir ulusal birliğe hizmetle yetinen ekonomik çıkardan oluşur. Bundan en çok yararlanan (soyu-sopuyla birlikte) baştaki kişidir.

“Başkanlık” sözcüğünü sık sık yineleyen Rafael Carrera Guatemala’yı 26 yıl (1839-65) böyle yönetti. Öteki *caudillo* örnekleri arasında Haiti’de Jean Pierre Boyer ((1818-43), Peru’da Ramon Castilla (1845-51 ve 1855-62), Ekvator’da Juan José Flores (1831-35 ve 1839-45), Meksika’da Antonio Lopez de Santa Anna (1821-55 arasında birkaç kez) ve Paraguay’da Francisco Solano Lopez (1862-70) de var. Bu örneklerdeki tarihlere bakıp

“geçmişte kalmış” denecekse, yenileri de var. Örneğin, Arjantin’de Peron ve eşi Eva Duarte, Brezilya’da Vargas, Haiti’de baba-oğul Duvalier’ler, Kolombiya’da Uribe ve Santos, Meksika’da Diaz, Nikaragua’da Somoza, Paraguay’da Stroessner, Şili’de Pinochet ve Venezuelâ’da Pérez hemen usa gelmelidir.

Yarı-Başkanlık:

“Yarı-başkanlık” kavramını siyasi partiler konusunun ünlü uzmanı (Fransız) Maurice Duverger ileri sürmüştü. Duverger’nin demek istediği halkın seçtiği güçlü bir başkanla güvenoyuna bağlı bir kabinenin başında bir başbakanın birlikte varlığıdır. Bu saptama “çift yürütme” erkinin varlığını gösteriyor. Hem (bu düşünceden yana olan) General Charles de Gaulle’ün, hem de (konunun bilinen yetkilisi) Duverger’nin Fransız oluşları bu kavramı sanki Fransa’yla özleştirdi. Ancak, kendine “yarı-başkanlık” diyen toplumlar var ki ne Fransa’ya ne de birbirlerine tıpatıp benziyorlar.

Örneğin, Afrika’nın beş yeni ülkesi (Burkino Faso, Mali, Nijer, Madagaskar, Senegal) ve birkaç eski Doğu Bloku devleti (Bulgaristan, Litvanya, Moğolistan, Polonya, Romanya, Slovakya, Ukrayna) ile bir Avrupa (Portekiz) ve bir Asya (Sri Lanka) ülkesi bir tür yarı-başkanlık denediler. İçlerinde bu örneği Finlandiya gibi deneyip, bir yararını görmedikten sonra, bırakanlar da vardır.

Yarı-başkanlık ne meclis, ne de başkanlık düzenidir. Meclis düzeninde yürütme yetkisi meclisten doğar. Hükümeti oluşturan genelde (eğer varsa) çoğunluk partisidir. Başkanlık düzeninde ise, yürütme ve yasama erkinin kaynağı ile süresi başkadır. Başkanın yetki kaynağı meclis değil, seçmendir. Meclisteki çoğunluk onu görevden alamaz. Başkan da meclisi genelde kapatamaz. Her ikisi de işlerini birbirlerinden bağımsız olarak sürdürürler. Kabine de yetkilerini meclisten değil, başkandan alır. Başkan yürütmenin başındadır, ama yasama yetkileri de vardır.

Her ülkedeki uygulama birbirine tıpatıp benzemediğine göre, değişik toplumlar bu düzenlerin birtakım özelliklerini alıp kullanır, ama istemedikleri yanlarını göz ardı ederler. Yarı-başkanlık düzeni yürütmenin çift başlı oluşundan ötürü, bir karışımdır. Yarı-

başkanlıkta yürütmenin iki ayağı bulunduğundan, bunlardan biri olan başkan hem kaynak, hem süre yönünden meclisten ayrıdır. Yürütmenin öteki ayağı olan başbakan ve kabinenin süresi ise, meclis çoğunluğuyla bağlantılıdır.

Bu genel çizgiler bir yana, yarı-başkanlık gibi görünüp gerçekte öyle sayılmayacak kimi örnekler de vardır. Arjantin’de başbakan düşürülse bile, kabine yerinde kalabilir. Kolombiya’da meclisin bakanları tek tek görevden alma yetkisi vardır. Güney Kore’de başbakan vardır, ama ona güvensizlik oyu diye bir şey yoktur.

Yarı-başkan meclisi genelde kapatamaz. Seçilmiş bir meclisi kapatmak büyük bir yetkidir. Bu yetki örneğin ABD’deki başkanlık düzeninde yoktur. Yarı-başkanlık yapısının bu genel değerlendirmesinden sonra, en çok gönderme yapılan Fransa örneğine bakmakta yarar olabilir.

Fransa Örneği:

Fransa’nın önce şu gerçeklerini anımsayalım: Bu ülke en eski ulus-devletlerden biridir. O toplumda devlet kurumu ulustan da eskidir. Galliler ve Romalılarla başlayan ayrışıklık batıda Bretonların, doğuda Germanik toplulukların ve güneyde Katalan, Bask ve Provençal kümelerin eklenmeleriyle daha karmaşık bir nüfusu doğurmuştur. Uzunca bir süredir de, Kuzey Afrika’da eski Fransız sömürgeleri olan Cezayir, Tunus ve Faslılarla Avrupa Birliği üyelerinden gelen (çoğunlukla Müslüman) yabancı işçiler bu ülkeye doluşmaktadırlar. Bu son eklenenler arasından Müslüman kimlikli küçük bir azınlık, daha çok kendilerine uygulanan kötü muamele nedeniyle, terör yöntemlerine başvurmıştır. Öte yandan, Paris yönetiminin gözünde, Kuzey-batı Afrika’da Magrip kökenliler başta olmak üzere, günlük yaşamda herkese eşit muamele yapılmıyorsa da, yurttaşların tümü (yasal olarak) budun, dil ve din yönleri bir yana, Fransızdırlar. Büyük Fransız Devrimi’ni gerçekleştirmiş olan ve temel özgürlüklerin ilk büyük kaynağı diye bilinen bu ülkede her yurttaş, Müslüman Arap, Bask, Breton ya da Katalan kökenli olsun, yasal yönden yalnız ve yalnız “Fransız”dır, “Fransalı” değil.

Fransa, bu çeşitli ve çoğulcu koşullardan ötürü, 1789'daki ilk Anayasadan bu yana, 16 anayasa görmüş, beş cumhuriyet yaşamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonundaki Fransa siyaset sahnesinin en etkili adamı (1916'da Verdun Savaşının başarılı savunucusu) Mareşal H.-Philippe Pétain gibi eskiler işgâlcı Almanlarla işbirliğine yönelirken, (tuğgeneral rütbesine bakmadan Nazi Almanya'sıyla onun yerli ortaklarına isyan bayrağını açan) ulusal kahraman General de Gaulle'dü. Fransa-Cezayir savaşının doruğa tırmandığı 1958'de gene siyasete döndü. Bir yandan önceki kuşakların "*l'Algérie de papa*" özlemini bir yana itmiş, öte yandan Beşinci Cumhuriyet'in ilk yarı-başkanı olmuştu. De Gaulle'ün "partiler düzeni" diye tanımlamayı yeğlediği Dördüncü Cumhuriyet meclis düzeniydi; De Gaulle daha çok yaşamayla görevli meclisi geriye itip başka bir yere koyduğu yürütmeyi güçlendirmek istedi.

Ancak, Fransa'daki yürütme erki "çift başlı"dır. Hem doğrudan halk oyuyla beş yıllığına seçilen bir başkan vardır, hem de başkanın atadığı ama Ulusal Meclis (*L'Assemblée nationale*) önünde sorumlu olan bir başbakan. İki alt-meclisli Fransız Parlâmentosunun önemli kuruluşu aşağı meclistir. Bir önceki düzene tepki olduğundan, karma nitelikte görünür; yani, yarı-başkanlık ve yarı-meclis düzenidir. Böylece, bir yönüyle Britanya'daki, öteki yönüyle de ABD'deki düzene benzer. Ama ne bütünüyle o, ne de ötekidir.

Düzendeki iki başlılıktan ötürü, hükümete yön veren başbakan ulusal siyaseti tasarlayıp yürütürken, meclis önünde sorumlu olmayan yarı-başkan da seçilen siyasetçilerden oluşmuş meclise sırtını dönebilir. Yarı-başkan herhangi bir hükümet yasasını halk oylamasına sunabildikten başka, Anayasada Madde 16 kapsamında olağanüstü durum açıklaması da yapabilir. Bu koşullarda şöyle bir değerlendirme de yapmak olasıdır: Fransa'daki yarı-başkan sanki cumhuriyetçi düzen üstünde oturan bir çeşit 'kral'dır.

Fransa örneğinde bu 'yeni tip krallık' uygulamasının bir önemli sınırının da hemen sözünü etmek gerekir. Fransız

Parlâmentosu geleneksel olarak “sağ” ve “sol”u olan bir toplu tartışma yeridir. Oyla seçilmiş siyasetçilerin birlikte oturdukları yer de zaten bir yarım daire biçimindedir. Siyaset sözlüğünde “sağ” ve “sol” yakıştırmaları da Fransız meclisindeki bu oturma biçiminden çıkmıştı. Gerçi, İkinci Dünya Savaşı’nın bitiminde sıradan Fransız yurttaşının gözünde Alman işgâli ve faşizme karşı direncin öncüsü olan Fransız Komünist Partisi yücelmişse de, bu sevilgenlik ve yayılganlığı sınırlandıracak (İtalya seçimlerine de müdahaleden geri kalmayan ABD’nin kıskırtmasıyla) yeni seçim düzenleri aranıp bulunmuş ve solun meclise yansıması sınırlanmıştı. Öte yandan, günümüzdeki Avrupa Parlâmentosundaki partiler bile geldikleri ülkelere göre değil, tutuculuk ve devrimcilik inançları temelinde sağa ve sola kümelenmektedirler.

Önemli olan şu ki, Fransız Parlâmentosunda sağ ve sol gelenek vardır ve ikisinin de varlığı siyaset yelpazesinde, oranları zaman zaman değişse de, bir denge kurmaktadır. Yasa yapmakla görevli olan, giderek yürütme organını şu ya da bu biçimde oluşturacak olan bir mecliste öylesine bir denge yoksa, yarı-başkanlık bile birinin elinde dizginsiz bir yetki demektir ve er ya da geç kişi buyurganlığıyla sonuçlanma tehlikesi vardır.

Örneğin, Türkiye’de meclislerdeki temsilcilik özellikle 1950 seçiminden sonra kurulan hükümetlerin sağ yararına aldıkları önlemlerle sola kapalı kalmıştır. TBMM’ye 1965’de “millî bakiye” seçim yasası sayesinde 15 milletvekiliyle girmeyi başarmış olan Türkiye İşçi Partisi örneği bir istisnaydı. Ama seçim yasalarının değiştirilmesiyle (oyunun artmış olmasına karşın) temsilciliği ufaltılmış, parti ardından kapatılmış ve ileri gelenleri tutuklanmıştı. TİP’in sonraki başkanı da yurttaşlıktan çıkarıldı ve yurt dışında öldü. Onun yerine geçenler de ülkeye girdiklerinde tutuklandılar ve ancak yıllar sonra aklanabildiler. Önemli olan şu ki, demokrasi diye eksik olarak tanımlanan “çok-partili” yapı ancak (iktidarı ve muhalefetiyle) geniş bir sağ blok olursa, sol seçenek ve denge gerçekte hiç yok demektir.

Bu durumda, tüm siyasi partilerin ya da muhaliflerin bile büyük çoğunluğunun sağı temsil ettikleri ülkelerde yarı-başkanlık

da, başkanlık da tek adam buyurganlığına açık bir çağrıdır. Böylesine toplumlarda başkanlığın her hangi bir biçimine özenen siyasetçilerin buyurganlık hevesleri daha önceden de bilinmekteyse, demokrasi için tehlike daha başından apaçık sayılır. Türkiye gibi “sol”un siyasette adamakıllı cılızlaştırıldığı ve meclise türlü yollardan sokulmadığı ülkelerde, (iki Fransızca sözcükle) “parlâmenter sistem” diye tanımladıkları düzen bile dengesizdir. Oralarda siyaset sağ tercihler sınırları içinde yapılmaktadır. Muhaliflerin en azından büyük çoğunluğu da sağdadır. Bu durumda, Meclisimiz içinde bile sağ gündemin kapısı sola karşı sımsıkı kapalıydı. Bu kapıları bir de başkanlık ya da yarı-başkanlık kavramları ve uygulamalarıyla sımsıkı kilitlemek Fransa’nın yitirdiğinin birkaç katına kısa sürede mâl olabilir.

Üstünde kısaca durmamız gereken başka bir gerçek daha var: Meclislerde çoğunluğu elde eden sağ partiler bile üye sayıları yönünden zayıftırlar. Bu durum yığın kuruluşları olmadıklarını gösterir. Seçim haftalarında kimi yurttaşların para ve armağanlarla nutuk alanlarına taşınmaları bu sağ partilerin yığın kuruluşları olduklarını göstermez. Türkiye’de 1950-57 seçim kampanyaları sırasında gözünü iktidara dikmiş olan bir parti yurttaşla konuşma alanlarına geldikleri takdirde kasket dağıtmıştı. Fransa’daki siyasi partiler bile geniş halk yığınlarının değil, orta tabakayla küçük burjuvanın zaman zaman uzaktan ya da yakından destekledikleri örgütlerdir. Oysa, kırsal bölgede toprak ağaları ve kentlerde büyük sermaye kendinden yana olan sağın arkasındaki (sayıları az ama) büyük güçlerdir. Onların varlığı ve etkileri demokrasilerde olması gereken dengenin yokluğunu kanıtlar, varlığını değil. Öyle ki, günümüzde Amerika’da ve Türkiye’de seçimlerde aday olmak, artık birkaç istisna dışında, bir zengin uğraşındır. Nitekim, Fransa’da bile eskinin en güçlü ve Nazi işgâl yıllarının en özverili kuruluşu olan Komünist Partisi (ve onun ardılı) bile (başka nedenlerin katkısıyla da) inişe geçerken (geçmişte Jean-Marie le Pen’in ve şimdi de kızının önderliğindeki) ırkçı Ulusal Parti seçimden seçime güçlenmektedir.

Konumuzun bir sorunu Fransa’da başkanla meclis

çoğunluğunun başka başka partilerden olmasının yaratmış olduğu bunalımlardır. Bu sonuçların somut örnekleri bulunduğundan, başkanlık ya da yarı-başkanlığın siyasette sürekli istikrar sağlayacağı ve kararların tepedeki kişi ya da kişilerce hemen alınıp kalkınma sağlayacağı doğru değildir. Bunun örnekleri Mitterand (1986-88, 1993-95) ve Chirac (1997-2002) yıllarında görülüyor. İkisi de başbakanları muhalifler arasından seçtiler. Meclisteki çoğunluk kimi konularda başkana karşı direndi. Mitterand da, Chirac da var olan düzenin tıkanıldığını görerek halka başvurup meclis direncini kırma yollarını araştırdılar. Başka bir deyişle, meclisin tavrını halka şikâyet ettiler. Her iki başkan da halkı kendi yanına çekmeğe çalıştı.

Bir başkanın yakınma konusunu anımsatmakta yarar olabilir. Tüm kürede özelleştirme kasırgası başladığında, başkanlığa sol destekle seçilmiş olan Mitterand Fransa’da ulusal bayram olan “14 Temmuz Bastille Günü”nde halka seslenerek ulusa ait olan malvarlığının (*patrimoine national*) özel çıkarlara verilemeyeceğini, ama meclisteki çoğunluğun bu aktarmadan yana olduğunu söyleyerek üstündeki baskıya ülke halkının dikkatini çekti. Mitterand yalnız anayasadan sorumlu olmadığını, ulusal bağımsızlık güvencesinin de koruyucusu olduğunu belirtiyordu. Halkın ya da onun adına devletin olan malı-mülkü yerli ya da yabancıya “babalar gibi” satma çabası içindeki bir iktidarın böyle bir açmazı olmayabilir. Ayrıca, bir ülkede başkanla meclis sağda tam uyum sağlamış olabilirler. O zaman, halk güçlü yönetimin yaptıklarına ve yapmadıklarına uzaktan seyirci kalacaktır. Başkanlardan Chirac bu türlü özelleştirmelerden (Mitterand’dan farklı olarak) yanaydı. Ama sonraki seçimde kazanamadı. Bu da seçmenin uyanıklılığını gösterir. Yaygın tabanı gelenekçi olan ve durmadan sağa yönelik siyasal eğitim görmüş bulunan toplumlarda bu uyanıklılık çoğu kez görülmeyecektir.

Ulus-devlet:

Bu kitapçığın başlığında “federasyon” diye bir sözcük de yer alıyor. Birbirinden farklı olan federasyon, konfederasyon

ve özerklik “olsun!” deyince olacak şeylerden değildir. “Ulus-devlet” hâlâ sürüyor ve çoğunluktadır. Her şeyden önce, ulus-devlet üstüne bilmemiz gerekenleri kısaca anımsayalım. Burada yinelenecakler ulus-devletin oluşumu üstüne dört-başı-mâmur bir ekleme olmayacak. (Zaten, ulusalcılık konusunda bundan önce bu diziden bir kitapçığım basılmıştı.) Aşağıda birkaç saptamayla yetinip ardından bu kitapçığın asıl konusuna geçelim.

Ulus-devlet düzeninde merkezdeki hükümetin tüm toprakları yönetme yetkisi vardır. Yerel yönetimler de olacaktır, ama onları oluşturan ya da kabullenen başkentteki hükümettir ve merkezden değiştirilebilir de. Nitekim, Türkiye Cumhuriyeti’nde ulus-devlet düzeninin kurucu babası olan Mustafa Kemâl de gazeteci Ahmet Emin Yalman’ın aktardığı 16-17 Ocak 1923 tarihli basın söyleşisinde Anadolu’nun ve Doğu Trakya’nın, yani tüm Türkiye’nin her yöresinde belediyeler benzeri yerel yönetimlerin bulunacağını belirtmişti. Yönetimde her eylem ve birtakım ayrıntılar başkent kaynaklı zaten olamaz. Bu nedenle, ulus-devletlerde yerel yönetimler değişik ölçülerde her yerde ve hep vardır. Ancak, bu durumun bölgelerden biri için, örneğin Türkiye’de güney-doğu Anadolu’da yalnız Kürtler yararına, bambaşka bir biçim olan özerklik sözü olmadığı açıktır. Mustafa Kemâl’in doğal sayılması gereken bu açıklaması her ulus-devlette ve her yönetimde gözlemlenen genel uygulamanın yinelenmesidir. Arı İnan’ın 1923 tarihli Eskişehir-İzmit konuşmalarına odaklı olarak derlediği kitapta ve ayrıca Prof. Dr. Şerafettin Turan’ın özellikle Türk devrim tarihi yayınlarında görüldüğü gibi, o basın söyleşisinde Ahmet Emin’den başka Yakup Kadri, Falih Rıfkı, Kılıçzade Hakkı ve İsmail Müşfik sırasıyla *Vakit*, *İkdam*, *Akşam*, *İleri* ve *Tanin* gazetelerini temsil ediyorlardı. Onlara ek olarak, aynı toplantıda Adnan Adıvar, Halide Edip, Velid Ebüzziya ve Suphi Nuri de bulundular. Mustafa Kemâl’in oradaki açıklamasından başka, sonraki uygulamaların tümü de ne saptırıcı özerklik yorumuna, ne de özerklik yapısına yol açar. Federasyon için de hiçbir tasarı, söz ve işlem yoktur.

Bu noktada ulus-devletin oluşumunu anımsayalım: Batı’daki ulusçuluk kendi koşullarının bir yaratığıdır. Fransız

Devrimi'nden önce, bir dizi ufak topluluklar yan yana sıralanıyorlardı. Ancak, bunların nüfusları ve ürünleri artarken, saraylardaki soylu sınıfların altındakiler yararına bir merkez yönetimi kurmak gerekli oldu. Bir yanda Johannes Gutenberg'in baskı makinesi, öte yandan Yeni Dünya'ya bile ulaşan yeni ticaret yollarının çoğalması orta sınıfa yeni fırsatlar tanıdı. Ama sermayeciliğin ilk yıllarında ulus-devlet henüz kurulmamıştı. Ekonomik ilişkilerle buna dayalı bağların daha gelişmesiyle içeriği değişen yeni devlet merkezden anlaşmalar yapmaya, bağlaşmalar kurmağa başladı. Bu yoldaki olgunlaşmanın ilk adımı, yani çağdaş anlamda ilk devlet düzeni (Otuz Yıl Savaşları sonunda gelen) 1648 Vestfalya (Westphalia) Antlaşması olarak kabul edilir.

Egemenlik toplumsal piramidin en üstünde oturan yöneticide değil, onun geniş topraklara yayılan mülkünde, bir anlama ulustaydı. Siyasal denetim kilise gibi başka bir yerde değildi; devlete geçiyordu. Başka devletlerin iç işlerine karışmama ilkesi yayılmakta, uluslararası hukukun parçası olmaya başlamıştı. Diplomatik ayrıcalıklar ve dokunulmazlıklar oluştu. İmzalayan her ulus-devletin uyacağı hukuk kuralları gelişti. Merkezden yöneten krallar da iktidarlarını bu temel üstünde büyüttüler. Fransa'da On-dördüncü Louis döneminde ülkenin her karış toprağı aynı merkeze, aynı taca-tahta bağlandı. Vergiyi o topluyor, adaleti o dağıtıyor, şiddete başvurduğunda bunun yasal olduğunu gene o anlatmaya çalışıyordu.

Fransız Devrimi şu büyük değişikliği getirdi: "Ulus" artık yalnız kral ve toprak değildi; üstünde yaşayan yurttaşları da kapsıyordu. *La Patrie* (Vatan) toprağa ek olarak, aynı zamanda halktı da. Söz konusu olan egemen halkla devlet arasındaki anlaşmaydı. Öne çıkan ulus her şeyin kökeniydi. Bu ulusçu anlayış kan temizliğine, tek dil ve ortak ekine de dayanmıyordu. Bu çerçevede, Breton ve Norman gibi çok farklı kabilelerden oluşan ve türeyenler "Fransız" ulusunun ve onun kurduğu "ulus-devlet" in parçası oldular. Devlet bu ulusa inancı simgeliyor ve onu koruyordu. Yurttaşların bu ulustan sayılmaları için aynı ırktan olmaları gerekli

değildi. Fransa Cumhuriyeti köylüyü, kentliyi, para sahibini, el sanatçısını, dilenciği, Breton'u, Norman'ı, o ülkede doğmuş olan, yaşayan, çalışan ve işsiz gezen herkesi Fransız ulusunun ortak yurttaşlığında birleştirdi. Onlar yalnız Fransa'da oturmuş olmuyorlar, hep birlikte Fransız sayılıyorlardı.

Atatürk'ün şu tanımı da bu yöndedir: "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir." Her yandan gelen tepki de kısaca şuydu: Bizim de isteğimiz budur! Güçlü ulus-devlet birliği erkeklerini Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda şehit vermiş kadınların ve öksüz çocukların da umuduydu. İşgâlcı yabancı asker köyleri yakarken umudun yanmaması, köy halkı süngülense de umudun süngülenmemesi ve herkes yokluk içindeyken umudun yok olmaması ulusun güç kaynağıydı. Türk ulusu tanımına dayalı yapı kurtuluş savaşımıyla ateş almış ve ulus-devlet kavramında anlamını bulmuştu.

Benzer düşünce ve uygulama için ABD'ye kısaca bakalım. Atlantik-ötesinde Kuzey Amerika'da büyük bir ekonomi doğmuştu. Orada başka yerde görülmemiş oranda bir ırk, dil, din, mezhep ve ulus karışıklığına karşın, herkes "Birleşik Devletler" yurttaşlığında (*U.S. Citizenship*) birleşti. Önce İngiltere'den gelen göçmenlerle zorla getirilen Afrikalı siyahlar, ardından kıtlıktan kaçan İrlandalılar, savaştan bıkmış Almanlar, İtalyanlar ve Polonyalılar, baskı ve (*pogrom* denen) kıyımdan kaçan Rus Yahudileri, yoksulluktan canları bezmiş Çinliler, İspanyol kökenliler, kimi Araplar ve Yeni Dünya'nın ilk halkları olan yerliler, ayrıca daha birçok göçmen dalgaları kendilerini Amerikalı, Amerikan ulusunun bireyi ve Amerikan yurttaşı saymada birleştiler.

Federasyon deyince:

Sözü edilen ABD bizi "federasyon" ve onunla bağlantılı olarak anılan yakın terimlere getiriyor. İlk adımda, federasyon sözcüğünün Türkçe karşılığında anlaşalım. Uygunu "birlikteş devlet"tir. Fransızcadan devşirme "federe" devlet diyen de olabilir. Ancak, Holivut'un kovboy filmlerindeki Türkçe çevirilerden esinlenerek "eyâlet" demek yanlıştır. ABD kurulurken orada

zaten “devletler” (*states*) vardı ve kurulan yeni ortak birimin adı da bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri’dir, ‘Amerika Birleşik Eyâletleri’ değil. Nerede nasıl ‘federasyon’ olur ve nerede olmaz konusunu tartışırken, bu noktaya gene dönmek zorundayız.

Önce, türlü “başkanlık” düzenleri olduğu gibi, yukarıdaki üç kavramın da çeşitleri ve kendine özgü koşulları var. Az sayıda olan bu örneklerin çoğu tarihsel bir kalıtın sonuçlarıdır. Yaygın örnek diye ilk usa gelen Kuzey Amerika’da ABD’dir. Gene oradaki kuzeyde Kanada var. Güneyinde (abece sırasıyla) Arjantin, Brezilya, Meksika ve Venezuelâ. Avrupa’da Almanya, İsviçre, Hollanda ve Rusya, Asya’da Hindistan, Pakistan ve Malezya, Afrika’da Nijerya ve ayrıca beşinci anakara olan Avustralya.

Bu dizelge değerlendirmeyi yapanın federalizm tanımına göre değişir. Örneğin, İslâmcı silâhlı başkaldırma ve dış müdahaleyle aşiret ve petrol geliri temellerinde dağılmış olan Libya’da federalizm yalnız kâğıtta kalmıştı. Yugoslav federasyonu iç ve dış baskılarla çökertildi. Batı’nın özellikle sosyalizme hoşgörü ile bakmayan yazarları 1991’de dağılmış olan Sovyetler Birliği’ni bile federasyondan saymıyorlar. On-beş birlikteş cumhuriyetten biri olan Rus Cumhuriyeti’nin toprağı da çok geniş, nüfusu da çok fazlaydı. Moskova üç Baltık ülkesini daha çok güvenlik nedeniyle 1940’da kendine katmıştı. Finlandiya’ya yakın yerel Karelia Cumhuriyeti’ni de büyük Rus Cumhuriyeti’ne eklemişti. Sergey M. Kirov’un (1921-25 yıllarında orada kaldı diye) şimdi yıktırılmış olan koca heykeli Azerbaycan Başkenti Bakü’de tüm çevreye tepeden bakıyordu. Kısaca, Rus varlığının her yerde ağır bastığı görüşü egemendi. Günümüzdeki Avrupa Birliği’ni de federasyona oranla gevşekliğinden ötürü konfederasyon saymak daha doğrudur.

“Federasyon” için tek bir tanım yoktur. Değişik siyasal yapıları yerine göre birleştiren ya da ayıran siyasal bir örgütlenmedir. Bu yapı yazılı bir anayasaya da dayalı olabilir, geçmişten gelen bir geleneğe de. Federal düzenlerin İsviçre gibileri eski, Hindistan gibileri yenidir. “Konfederasyon” diye de bir uygulama var. Amerikan İç Savaşı’nın başlangıcında başkaldıran Güney birlikteş devletlerin kurdukları birlik (Amerikan Konfederasyon Devletleri,

Confederate States of America) ve şimdiki Avrupa Birliği bağımsız birimlerin kimi yetkilerini sınırlı biçimde devrettikleri gevşek konfederasyona örnek olabilir.

İlk federalizm kavramı İncil'in halkla (siyasal yönetim çerçevesinde) anlaşma kuramlarının içinde bulunabilir. Federalist düşüncenin kaynağı, bir anlama kökü, daha eskide İlk Çağ İsrail devletine uzanan Hristiyan din kitabındadır. Amaç birçok kabileyi bir anayasa çerçevesinde birleştirmek ve daha çok savunma niyetiyle merkeze bağlı tutmaktır. Bundan Hristiyanların çıkardıkları bir sonuç da vardır. Madem ki, dünyanın, insanın, evrenin ve Cennet'le Cehennem'in yaratıcısı olan Yüce Tanrı "seçtiği halk" olan İsrailoğulları için böyle bir düzeni "mubah" görmüştür, o düzende ayrı bir "hikmet" olmalıdır ve biz kullara düşen de bu örneği kendimize uyarlamaktır. Lâtince anlaşma anlamına gelen "*foedus*"tan türetilmiş "federal" sözcüğünü ortaya atıp kullananlar onlardı.

Daha sonra, kimi Yunan kent-devletleri de federalizme benzeyen yönetim biçimleri denediler. Gerçek ereklere savunmada (ve onunla bağlantılı olarak siyasette) işbirliğini sağlamaktı. Bunların içinde "İkiyun" Birliği federasyon ya da bir konfederasyon örneğidir. Roma İmparatorluğunda da bir tür federalizm olduğu söylenebilir. Osmanlı Devleti de din toplulukları anlamında "millet" düzeni denen birtakım hakları önce Ortodoks Hristiyanlara, sonra Ermenilere, Yahudilere ve Müslüman olmayan öteki azınlıklara verdi. Örneğin, Yunanlılar, Rumlar, Bulgarlar, Sırlar ve Gagauzlar gibi Ortodoks Türkler "Ortodoks milleti" içinde sayılıyorlardı. Türkler, Araplar, Farisiler, Kürtler, Lâzlar, Pomaklar, Çingeneler ve benzerleri "Müslüman milleti"ni oluşturuyorlardı.

Alman deneyimlerinde hem federasyon (*Bundestaat*), hem konfederasyon (*Staatsbund*) vardı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu da bunlara benzeyen bir birlikti. Başındaki Habsburg Hanedanı bu birliği simgeliyordu. Hanedan Birinci Dünya Savaşı sonunda ortadan kalkınca, bu birlik de dağıldı. İsveç-Norveç birliği de çifte krallıktan cumhuriyete geçince sona erdi. Şimdi "Hollanda" dediğimiz topraklarda da bir tür federasyon olan Birleşik Eyaletler

(Alçak Topraklar, *Netherlands*) kuruldu.

Modern Çağda Sovyetler Birliği'ni de bir federasyon sayabiliriz; 1971'den sonraki Rusya Federasyonu'nu da. Bunların tümünde siyasal yetki merkezdeydi. Birimlerin bütüne bağlı kalmaları beklenirdi.

Birlikteş devletler söz konusu edilince ilk usa gelen ABD olduğundan, ona ilişkin olarak hemen şunu belirtmekte yarar var: O örnekte daha bağımsızlıktan önce de “devletler” vardı. Hem de 13 tane. ABD federasyonu zaten var olan birimleri bir araya getirdi. ABD'deki düzen, bir anlama, ta başından bu yana federal bir çizgideydi. Amerikan federalizminin beşiği ülkenin en kuzey-doğu ucunda “Yeni İngiltere” (*New England*) denen yerd. Önce ufak kentler kendi aralarında bir çeşit konfederasyon kurmuşlardı. Yeni katılmalar ortaya “Yeni İngiltere Konfederasyonu”nu (*New England Confederation*) çıkardı. Bu birleşmenin belgesi Konfederasyon Maddeleri (*Articles of Confederation*) adlı bir metindi. Bugünkü anayasanın taslağı 1787'de 13 eski sömürge (*colonies*), Rhode Island dışında, yalnız 12 devletin 55 temsilcisinin katıldığı Anayasa toplantısında kabul edilmişti. Bir yıl sonra Rhode Island da girdi; altı yıl içinde Vermont, Kentucky ve Tennessee de. En son Alaska ile Hawaii Adalarının da girmesiyle şimdi, 50 birlikteş devlet oldular. Birlikçi, tek merkezli (üniter, *unitaire*) devlet seçeneği bu nedenle olmadı. Demek ki, ilk kuruluşunda gevşek bir konfederasyondur; federasyona sonra çevrildi. Birliğe daha sonra katılanlar gümrük, vergi ve pasaport işlemlerinden bıkip usandıkları için de ABD'ye katılıp ticaret ve geçiş kolaylıkları sağlamak istediler.

Yanlış olarak “Kızılderili” ya da “Amerikan Hintlileri” denen yerliler dışında, her Amerikalı ya göçmen ya da göçmen çocuğudur. Katolik İtalyanlar ve İrlandalılar, Protestan İskandinavlar, Rus Yahudileri, Afrikalı zenciler, Ortodoks Yunanlılar, Sırp ve Bulgarlar, yarı-İspanyol kökenli Lâtin Amerikalılar, Gregoryen Ermeniler, Müslüman Araplar ve türlü Uzak Doğulular “Amerikalı” olmakta birleşirler. Ülkenin ve yurttaşların adı bile İtalya'da Floransa doğumlu ve İspanya'da Sevilla'da ölmüş olan Amerigo Vespucci'den türetilmiştir.

Butürlü birliklerde coğrafya gerçeklerinin etkisi bilinmelidir. ABD’de ülkeyi kuzeyden güneye biçip geçen Mississippi Nehri ve onun vâdisi, İsviçre’de Alp Dağları, Avustralya’nın büyük ada niteliği ve Brezilya’nın dağlarıyla ormanları birlik yönünde rol oynadılar. Kanada’nın federal ABD’nin kuzeyinde yer alması onun da benzer bir yapının peşine düşmesini sağladı. Alman devletlerinin federasyon olması nedeni de batıda Fransa ve doğuda da (Çarlığın aradaki Polonya’yı kendine kattığı yıllarda) Rusya arasında sıkışmasının etkisi vardı. Alman birliği gerçekleşmeseydi, Almanca konuşan ufak birimleri ya Fransa ya da Rusya kendine katıp ortadan kaldıracaktı. Önemli bir gerçek Kanada’da azınlıktaki “Fransız Quebec” ilinin tüm Avrupa Birliği topraklarının toplamına eşit olmasıdır. Kanada’da İngiliz ve Fransız birimlerini bir arada tutan coğrafya öğesi ikisinin de güneydeki ABD’den bağımsız kalabilme isteğidir.

ABD’de hem devletlerin daha başında var oluşları, hem ülkenin büyüklüğü, hem de bir ticaret yolu olan Mississippi’nin uzunluğu rol oynadı. İsviçre’de yüksek dağlar ırk, dil ve dinleri ayrı toplulukları bağımsız kantonlar biçiminde birbirinden zaten ayırmıştı. Federasyon bu birimlerin kişiliklerini sürdürmelerini ve ortak konularda bir araya gelebilmelerini sağlıyordu. ABD, Kanada ve İsviçre bir tür türetilmiş ya da ‘uydurulmuş’ devletler sayılabilirler. “Güney Slavları” anlamına gelen Yugoslavya da öyleydi. Lâtin Amerikan ülkeleri kuzey komşu ABD’ye özendiler. Sanki oradaki düzen iyi yönetimin anahtarıydı. Ancak, özellikle belirli yörelerde buyurganlar yaratılmasına önayak oldu. Sonuçta ortaya federalizmden yararlanıp kişilerin kendi iktidarlarını sürdüren “*caudillismo*” diye anılan bir düzen çıktı. Emperyalizm Afrika’da ve Asya’da uluslaşmayı bilinçli olarak önlemişti. Yabancı kolay yönetim için kabile, cemaat ve azınlık varlıklarını korudu, uluslaşmayı engelledi. Üstelik, dış güçlerin yayılma siyaseti özellikle azınlıklara bel bağladı. Osmanlı Devletinde Ermenilerden ve Kürtlerden, Suriye’de Alevilerden medet umdu. Güttükleri karıştırıcı siyaset (örneğin) Rwanda’da Hutularla Tutsileri soykırım ölçüsünde birbirine kırdırttı. Lâtin Amerika ülkelerinde sırasıyla

Venezuelâ, Meksika, Arjantin ve Brezilya bir tür federalizmde karar kıldılar. Öte yandan, başta bağımsız olan Senegal ve Gambia birleşmesi yürümedi ve yeniden bölünmeye yol açtı.

Federasyon denemeleri Britanya ve ABD gibi Anglo-Amerikan ekininin ağır bastığı yerlerde daha fazla görülüyor. ABD, Avustralya, Hindistan, Kanada, Malezya ve Nijerya Britanya sömürge yönetiminin yaratıklarıdır. Lâtin Amerikan uygulaması biraz kuzey komşu ABD kopyalamasına, biraz da İspanya kaynaklı (Hispanik) geleneğe dayalıdır. Almanya, Avusturya ve İsviçre uygulamalarında hem Germanik gelenek hem Hispanik düşünceler var. Almanya ve Avusturya'nın Hitler yıllarında görülmemiş bir merkezçiliğe kaydığı da unutulmamalıdır. Eski Almanya'da Prusya, Sovyetler'de Moskova, Yugoslavya'da da Belgrat ağır basıyordu. Libya'da federalizm sözde kaldı.

Ulus-Devletin Sonu mu?

Öte yandan, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF), AB, (petrol satan ülkelerin örgütü) OPEC, (güney-doğu ülkelerini bir araya getiren) ASEAN, (Kuzey Amerika serbest ticaret antlaşması) NAFTA, (en güçlü ekonomiye sahip ülkelerin birlikteliği) G-7 (8) ve G-20 gibi uluslararası oluşumlara, ayrıca devlet niteliğinde olmayan İŞİD benzeri silâhlı kümelere bakarak ulus-devletlerin sonlarının geldiğini savunanlar da vardır. Onlara göre, günümüzde küresel ekonominin oyuncularını ulus-devletler değildir. Bu görüşün mantığı şöyle sürüyor: Ekonomik sınırlar her gün biraz daha siliniyor. Amerikan ve Japon kasalarında istif edilmiş olarak bekleyen paralar onların sahiplerine en uygun koşullarda akacak yer arıyor. Yabancı sermaye maliyet nerede düşükse oraya akar; yani, Meksika, Çin ve Hint işçisi ucuz olduğu için oraya gider. Dışarıdan gelen para ne hükümet parasıdır, ne de hükümete gider; özeldir ve özele gelir ya da geldiği yere katlanarak döner. Sermaye bu anlamda küreselleşmiştir, ama tüketici de küreselleşme kısıkağı içindedir. Ulus-devletin ham madde, emek ve tüketim sağlayacak eski işlevi artık yoktur. Önemli olan yerler Hong Kong, Çin'in açık pazar limanları, Osaka'ya yakın Kansai gibi bölgelerdir.

Uluslararası özel şirketlerin kendi çıkarlarını yansıtan bu görüşlere göre, ulus-devletler ölmeyi bekleyen dinozorlar gibidir.

Öte yandan, ulus-devletler büyük çoğunluktadır. Ulus gerçeği halkların diyalogu ve aynı kürenin sakinleri olmakla çelişmez. Germanik halklar Almanya, Avusturya, Fransa ve İsviçre'ye yayılmıştır, yeryüzünde (İsrail dışında) bir Yahudi diasporası vardır ve Arapçayı ana dili olarak kabul edenler Atlantik kıyısındaki Pers (Arap) Körfezinden Hint Okyanusu'na değin 22 devlete ayrılmışlardır, ama Alman, Yahudi ve Arap milliyetçilikleri vardır ve diridir. Bunların içinde Saddam Hüseyin ülkenin kuzey, orta ve güneyi ile Şii ve Sünnîlerle Kürtleri kapsayan bir Irak (Mezopotamya) milliyetçiliği yaratmaya çalışmış, Arap Birliği'ne üye olan Somali Lâtin abecesini kabul etmiştir.

Avrupa ve Asya'da Federasyonlar:

Avrupa'daki federasyon örnekleri, kuramları ve uygulamalarıyla, okyanus-ötesi Amerika'dakilere benzemez. Ayrıca, federalizm bu anakaranın büyük çoğunluğunun siyasal yaşamına yabancı bir kavramdır. Fransa'da bile, *ancien régime*, Fransız Devrimi ve imparatorluk sürecinde buna düşünce ya da seçenek olarak ilgi göstermedi, değer vermedi. Fransız geleneğine göre, devletin tanımı egemenlik özüyle bağlantılıdır; egemenlikse bölünemez. Böylesine kısa ve yalın. Bu ülkenin kimi siyasetçileri Üçüncü Dünya ülkelerinin bölünmeleri için ara sıra önerdiklerini kendi yurtları için ağızlarına almaz, kafalarının içinde bir an bile barındırmazlar. Paris'i kana bulayan 2015 bombalı saldırısından hemen sonra Fransız tepkisinin “acımasız” (*sans pitié*) olacağını üstüne basa basa söylemiş olan Başkan François Hollande (ve benzerleri) Türkiye'ye PKK ve aracılılarıyla konuşup onları dinledikten sonra tatmin ederek silâhlarını bir yana koymayı ummamızı önerirken düpedüz çifte ölçüler uygulaması içindedirler. Nitekim, Jean-Jacques Rousseau gibi Fransızca yazmış olanlar Fransız değil, İsviçrelidirler.

Avrupa'nın federalizm anlayışına Carl Schmitt gibi Almanlar, Antonio Spinelli'nin yazdıklarıyla İtalyanlar ve

Tito'nun danışmanlarından Edvard Kardelj örneği Yugoslavlar katkı yaptılar. Bugün Almanya denilen yerde uzak geçmişte 300 devlet, birkaç yüz prenslik ve birçok bağımsız kent olduğundan, federalizme yönelmekten başka yapacak bir şey yoktu. O yıllarda gene de Jean Bodin “egemenlik paylaşılamaz ve dağıtılamaz” diye yazıyordu. Uluslararası hukukun ünlü yazarı Hugo Grotius’a göre, iktidar görev dağıtılabildi, ama bütünleşmeden vazgeçilemezdi. Samuel Pufendorf 300 devletlik Alman İmparatorluğunu bir “ucube” diye tanımlıyor ve egemenliğin devletin her köşesinde uygulanmasından ödün vermiyordu. Günümüzdeki sonuç, içinde *länder* bulunan federal bir Almanya’dır. Hemen güneyindeki Avusturya da Fransa gibi batı komşusuyla yukarıda Kuzey Alman Konfederasyonundaki güçlü Prusya’ya karşı denge oluşturmak isteyen Habsburg İmparatorluğu’nun kalıtıdır.

Komşu Fransa’nın etkisiyle merkezci bir krallık olarak kurulmuş olan Belçika kuzey ve güney, ya da Flâman ve Valon (Walloon) diye ikiye ayrılmıştır. Ancak, güneyden kaynaklanan Fransızlaşma ağır basmış, Fransızca tek resmî dil olmuş ve kuzeydeki Hollandalılara yakın (ve özellikle sanat alanında dev kişiler yetiştirmiş) olan Flâman ekini geriye itilmiştir. Oysa, bu ülkede iktidardaki Fransa yanlıları değil, Flâmanlar hep çoğunluktaydılar; önceden de, şimdi de. Ne var ki, sanki bir azınlıkmiş gibi muamele gördüler. Ayrıca, Belçika’ya çok şey veren onlardı.

Şöyle bir karşılaştırma yapalım: Türkiye’de Türkler mi, Kürtler mi çoğunlukta? Türkiye kültürüne Türkler mi, Kürtler mi daha fazla katkı yaptılar? Ülkenin eğitimini, teknolojisini ve üretimini Türkler mi, Kürtler mi sağladılar? Kim kime daha fazla verdi? Her yönden kim karşısındakine daha fazla kazandırmış, kim daha fazla katkı sağlamıştır? Bu soruların yanıtları, tartışmaya yol açmayacak biçimde açıktır. Belçika’da ise, bir azınlık düzeyinde görülen kuzeydekiler hem iktidardakinin iki katından daha fazla kalabalıktır, hem de ülkeye katkıları küçümsenemez. Öte yandan, azınlıkta olanlar iktidarı temsil ediyorlar.

İspanya’ya “ismen federasyon” demek daha doğru olabilir. Bu devlet 17 özerk topluluğu olan, ama daha çok kâğıt üstünde

bir federasyondur. Bunlardan dördünün (Katalonya, Bask bölgesi, Galiçya ve Andalusya'nın) özerkliği tarihten gelmektedir. Navarra, Valensiya ve Kanarya Adaları'nın özel konumu vardır. Buna on tane de olağan özerk bölge eklenmelidir. Bu sözü edilenler tarihsel ve uzaktaki Kanarya Adaları gibi bölgesel nedenlerden ötürü kendilerine özgü koşulların sonuçlarıdır. Portekiz köle ve altın ticareti amacıyla on-beşinci yüzyılda el attığı Madeira Adaları'na ve Atlantik'e açılmadan önce son uğrak yeri olan Azor Adaları'na 1976'da özerklik vermişti.

Asya'ya gelince: Bir milyarı aşan nüfusuyla (Çin'den sonra) en kalabalık ve (3,287,263 km karelik) geniş topraklarıyla en büyük yedinci ülke olan, ayrıca tüm din ve mezhepleri barındırıp 1,652 ana dilin konuşulduğu Hindistan'ın federasyon olması kaçınılmazdı. Bunda eski Britanya sömürgeciliği yüzyıllarının da kuşkusuz etkisi var. Örneğin, o sömürgeci devlet Bengal'i Müslümanlar ve Hindular diye ikiye ayırmıştı ki, kuzeyi günümüzde Hindistan'ın bir parçasıdır ve güneyi de 1971'den bu yana bağımsız Bangladeş'tir. Hindistan'ın dilimlenmesi söz konusu olunca, şunu da anımsamakta yarar var: Bu ülke toplumsal yapı yönünden kastlara (*varna*) ve onların altında daha ufak bölünmelere (*jati*) dayanıyor. En üst çatıda (kendi içinde dörde ayrılan kast kümesinde) Brahminler (din uluları ve aydınlar), altında Kşatrişyalar (savaşçı ve yönetici soylular), sonra Vaişyalar (iş adamları) ve Şudralar (köylüler ve işçiler) yer alıyorlar. Her kast kümesinin içinde en az 3,000 alt tabaka bulunur. Piramidin en altındakilerin bir adı da şudur: “Dokunulmazlar” (*Untouchables*). Gerçekten, en kirli işler onlara ayrılmıştır ve onlara kimse el sürmek istemez.

Pakistan 1947'de kurulduğunda Pencap, Sind, Kuzey-Batı Sınır Eyâleti ve Balucistan ile doğuda Müslüman Bengallilerden oluşuyordu. Kanlı bir iç savaştan sonra elden çıkardığı Doğu Pakistan “Bangladeş” oldu. Hint Okyanusu'nun geniş geçenekleri (koridorları) ve boğazları arasına serpiştirilmiş büyük adalar ve toprak parçalarından oluşan Malezya Federasyonu Britanya sömürgeciliğinin köklerini attığı bir oluşumdur. Avrupa'dan buralara gelen yabancılar böyle bir devlet yokken onu Asya'nın

güney-doğu köşesinde yarattılar. Koca Borneo Adası'nın kuzeyinde Saravak ve Sabah'a komşu Siam'dan (şimdi Tayland) dört toprak parçası alıp eklediler. 1989'a değin Birmanya (Burma) diye bilinen Myanmar yedi birlikteş devlet ve yedi "bölüntü" birliğidir. Ancak, bir ulusal bayrağı ve tek bir dili (Birmanya) bulunmaktadır. Birleşik Arap Emirlikleri (yedi petrol zengini Arap şeyhinin kendi nüfuzlarını koruma ve kendi aralarında dengeleme aracı olarak) bir buyurganlık federasyonudur.

Lâtin Amerika'da ve Afrika'da Federasyonlar:

Lâtin Amerikan federalizmi kuramsal yönden ABD federalizmi özentisi içindedir. Ancak, yerel koşullara gelişigüzel uydurulmuş, yapılan değişiklikler ve sonraki uygulamalarla ortaya federalizmle çelişen birtakım sonuçlar da çıkmıştır. Bunun örnekleri, tarih sırasıyla, Venezuelâ, Meksika, Arjantin ve Brezilya'dır.

Venezuelâ iki federal "toprak", bir federal "bölge" (Caracas) ve Karayip Denizi'nde 72 adayla birtakım bağlantılar nedeniyle bir federasyon görüntüsü verir. Bunlar içinde Bolivar en büyük devlettir; ötekiler çok ufaktırlar. Yürütme başkanda, yasama Senato ile Milletvekilleri Meclisi'nden oluşan Ulusal Kongre'dedir. Başkomutan da olan başkan bakanları seçer ve görevden alır. Ama 15 üyeli Yüce Mahkeme'yi de Kongre seçer. Dış ilişkilere yalnız federal hükümet bakar.

Meksika 13 birlikteş devlet ve federal başkent Mexico City'den oluşur. Hem kuzey komşusu ABD'ye öykünüp ona benzemeye çalışmış, hem de yerel çıkarlara ödün vermek istemiştir. Ülke nüfusunun yüzde 60'ı *Mestizo*, yani yerli Hintli ve İspanyol karışımıdır; üçte-birine yakınına "*Amerindian*" denir; yüzde 9'u da Avrupalıdır. Federasyonun temeli eski Hint kabileleridir; birlikteş devletlerin sınırları da bu kabilelerle örtüşür. Demek ki, Meksika Federasyonu bir yönüyle kabileler birliğidir. Oradaki yapı gerçek bir iktidar bölüşmesinden çok, sözlü bir anlatım ya da yalnız merkezci sayılmayacak bir düzendir. Öte yandan, merkezci yanının ağır bastığı bile söylenebilir. Önemli kararların çoğunu ulusal hükümet verdikten başka, dış ilişkiler de tümüyle onun yetkisindedir.

Arjantin’de en önde gelen kent olan Buenos Aires ile çevre eyâletleri arasındaki kavga federasyonla sonuçlandı. Adında federasyon ya da ona benzer bir sözcük yoktur. Ancak, anayasaya göre, 22 eyâlet, Buenos Aires Federal Bölgesi ve Tierra del Fuego Ulusal Toprağından oluşur. Devlet Falkland Adaları, Güney Georgia, Sandwick Adaları ve Antarktika’nın bir bölümünde de egemenlik iddiasındadır. Halk oyunun belirlediği 600 kişinin altı yıl için seçtiği başkanla yardımcısı Arjantin doğumlu ve Katolik Hristiyan olmak zorundadır. Dış ilişkilere federal hükümet bakar. Ulusal bayraktan başka bayrak yoktur. İtalyan, Alman ve başka Avrupalı azınlıklara karşın, İspanyolca tek ulusal dildir.

Amerika’nın 12 devletinden 10’uyla ortak sınırı bulunacak denli büyük olan Brezilya Federatif Cumhuriyeti (*Republica Federativa do Brazil*) 26 birlikteş devlet ve Brasilia Federal Bölgesinden oluşur. Halkın beş yıllığına seçtiği ve yürütme erkinin sahibi cumhurbaşkanı herhangi bir birlikteş devlete müdahale edebilirse de, bu eylemini 24 saat içinde meclise sunup onaylatmak zorundadır. Sıkıyönetim ilânının da meclisten geçmesi gerekir. Ortak dil yalnız Portekizce’dir.

Federasyonu seçtiklerine inanan Lâtin Amerika ülkelerinde bölge valilerine de seçimle gelmek gibi özel ayrıcalıklar tanındıysa, bunların kimileri hem düzenin sağladığı yetkilerden yararlanarak bulundukları yerlerde buyurganlığa sapmakta, hem de valilikten sonra cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturma yollarını arayıp bulmaktadırlar. Bunun örnekleri de var: 1990’da Brezilya’da Fernando de Melo, 2000’de Meksika’da Vicente Fox ve 2002’de Arjantin’de Néstor Kirchner...

Afrika devletlerinin sınırlarını Avrupalı sömürgeciler toprak ve ürün kaynaklarını aralarında karşılıklı pazarlıklarla paylaşıırken ve bu anakaranın geçmişini ya da kabile gibi ayrımlarını dikkate almadan Dr. Livingstone, Güney Afrika Şirketi ve Cecil Rhodes gibi öncülerinin girişimleriyle ya da bir ölçüde haritalar üstünde cetvelle çizdiler. Öte yandan, Afrika’nın sömürgeci dönemden önceki geçmişinde yerli imparatorluklar da görülüyor. Bu türlü

büyüme Eski Çağ'ın Mısır'ında da gözlemlendiği gibi, Sina Yarımadası yoluyla Asya'dan gelecek kavimlere karşı yeterli savunma gücü oluşturma önlemiydi. Aşantiler de benzer deneyimler yaşadılar. Bunların bir tür konfederasyon biçiminde güç birliği aramaları olağan sayılmalıdır.

Kökü geçmişte de görülen birleşme birikimini bağımsız Afrika ülkelerinin ciddiye almaları şaşırtıcı değildir. Senegal'de Leopold Senghor ve Tanzanya'da Julius Nyerere gibi cumhurbaşkanlarının "Afrika sosyalizmi" demeyi yeğledikleri ülkülerinin de bu oluşumda payı oldu. Eski Afrika'da ortak değerlere dayalı geniş toplumlar vardı.

Resmî adında "federal cumhuriyet" sözcükleri olan (ve bu anakaranın en kalabalık ülkesi) Nijerya hem üç bölgeci bir federasyon yapılaştırdı, hem de doğuda ayrılmak isteyen Biafra'yla üç yıl savaştı. Kuzeyi Müslüman olan bu ülke şimdi de önce ayrı eğitim isteyen ama etkisi çevreye de yayılmakta olan "Boko Haram" örgütünün kanlı eylemleriyle karşı karşıyadır. Tanganyika ile (Pemba gibi bir çevre adası ve birkaç kayadan oluşan) Zanzibar'ın bir araya gelmesiyle kurulan Tanzanya'da yürütme erki iki yardımcısı olan cumhurbaşkanındadır. Biri başbakan göreviyle meclis önünde sorumludur. Zanzibar'daki yönetim doğrudan aynı cumhurbaşkanına bağlıdır. Ulusal bayrağı bir ve resmî dilleri İngilizce ile Svahilidir. Öte yandan, birçok yurttaşın birinci dilleri çok sayıdaki kabile dilleridir. 2011'de ikiye bölünen Sudan'ın kuzeyi Müslüman Arap ve güneyi de Hristiyan ya da animist (canlıcı) siyah yerlilerdi. Güneydeki ayrılığın bir kökeni yabancıların dikkatlerinden kaçmamış olan petrol varlığıydı.

Mini Devletler ve Bölünmeler:

Federasyon sayılmayan, ancak ondan birtakım özellikler almış olan birleşmeler de görülüyor. Bu bağlamda daha çok Avrupa'da ve Büyük Okyanus'ta birkaç bin nüfuslu mini devletler göze çarpmaktadır. Örnekleri şöyle sıralayabiliriz: Fransa ile İspanya arasında Doğu Pireneler'de dış ilişkileri Fransa'nın

elinde olan ve Katalan dilinin yurttaşlarının üçte-birinden azının konuştuğu Andorra; Hindistan'la özel ilişkilere girmiş olan kuzeyde Bhutan; Fransa'dan bağımsızlık kazanıp Komor Federal İslâm Cumhuriyeti adını alan üç adalılık devletten ayrılan ve Fransa ile yapısal ilişkilerini tek başına sürdüren dördüncü ada Mayotte; İsveç'in daha önce Çarlık Rusya'sına verdiği, ama 1917'de Finlandiya'ya kalan 6,554 adadan ancak ellisinde insan yaşayan 30,000 nüfuslu Aaland Adaları; 1947'de Hindistan'la birleşen, ama Pakistan'ın bir bölümünü işgalle aldığı Cammu ve Keşmir; Alman ve Japon sömürgeciliğini gördükten sonra ABD'ye bağlanmış olan Marshall Adaları; eskiden Caroline Adaları diye bilinen ve 1982'de ABD ile özel bağlantısı kurulan Mikronezya Federal Devletleri; savunmasını ve dış ilişkilerini Fransa'ya bırakmış olan (Nice ile Fransa-İtalya sınırı arasında) Monako Prenslığı; Hollanda'nın özerk parçası Aruba; Britanya'nın Yeni Zelanda'ya verdiği 15 adadan oluşan Cook Adaları ve Nieu Adası; dış ilişkilerini ABD'nin yürüttüğü özel bağlantılı Palau; Avustralya ile yarı-federasyon biçiminde olan Papua Yeni Guinea; Franco'nun ölümünden sonra İspanya'nın 17 özerk bölgesinin ilki olan Bask (Basque) ülkesi; Katalonya ve özel yapılı Navarra; Britanya Tacı'nın bir kaymakamla temsil edildiği Man Adası ile Manş Denizinde savunmasıyla dış ilişkilerine Londra'nın baktığı Jersey ve Guernsey Adaları; ABD'ye bağlı Kuzey Marianalar, Puerto Rico ve 130'dan fazla yerli Amerikan kabileleri. Bu kabilelerin nüfusları 30 ile 32.846 arasında değişmektedir. En küçüğü Çastakosta ve en büyük üçü Eskimolardır.

Mozambik ile Madagaskar arasındaki (dört belediyeli) üç adadan oluşan Komor (Komoro) İslâm Cumhuriyeti (*Cumhuriyet el-Kumur el-İttihadiyye el-İslâmiyye*) ve Saint Kitts-Nevis gibi toprak ve nüfus yönlerinden çok ufak federasyonlar olduğu gibi, Papua Yeni Guinea benzeri yarı-federasyonlar ve Avrupa'da Liechtenstein ve Okyanusya'da Cook Adaları'nın kişiliklerinde bağlantılı ya da ortak (*associated*) federasyonlar da vardır. Bunlardan Komor birliğinin Afrika-Arap karışımı nüfusu (2009'da) 731,775, St. Kitts-Nevis'in 39,817'di. Son adı geçenin

Devlet Başkanı Londra’da oturan Britanya Kraliçesidir. İsviçre’yle gümrük birliği olan Liechtenstein’in 215.6 km karelik toprağında 34,498 kişi yaşar. Kendi ordusu yoktur; demiryollarını Avusturya işletir. Yeni Zelanda’ya bağlı Cook Adaları 20,000’in altındadır. Avustralya’nın Queensland adlı eyâlet yönetimi 700 kilometre uzaklıktaki Papua’yı 1883’de kendine kattı; 1975’de bağımsız oldu, birkaç küçük adadan oluşan bir yarı-federasyondur. Yeni Zelanda 15 Cook Adası ve Nieu ile antlaşma yaptı. Adaların birinde 13 kişi yaşar. Yürütme erki Britanya tacındadır. Nieu’da yaşayanlar Yeni Zelanda yurttaşdırlar.

Örnekleri bir yana koyarsak, özetle, gevşek birlikler olan konfederasyonların çoğu ister Avrupa ya da Asya, ister Karayip bölgesinde olsun, daha çok bağlaşma ve gümrük birliği izlenimi bırakıyorlar.

Konfederasyon örneklerinin başını İsviçre çeker. Resmî adıyla konfederasyondur. Ülkede 3,000’in üstünde komün (tam ya da yarım) 26 kanton ve bir de tümünün üstünde bir konfederasyon çatısı vardır. Yasal örgütlenme her kantonda farklı olabilir. Federal hükümette iki alt-meclisli bir parlâmento bulunur. Bir de yedi üyelik bir yürütme kurulu vardır. Devlet başkanı diye biri yoktur. İki meclisin ortak oturumunda dört yıllığına seçilen yedi kişilik Federal Kurul (*Bundesrat*) bu görevi yapar. Lüksemburg bir büyük ducalıktır (*Grand-Duche de Luxembourg*). İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Belçika ve Hollanda ile birlikte, Benelüks Gümrük Birliği’ni oluşturmuştur. Avrupa Birliği bir konfederasyon biçiminde düşünülebilir. Üç Baltık ülkesi dışında kalan eski Sovyet cumhuriyetleri Bağımsız Devletler Topluluğu (*Sodayestvo Nidayisimost’ Gosudarsv, CIS*) adı altında bir konfederasyon gibi toplandılar.

Asya’da ASEAN ve SAARC diye bilinen iki örgütlenme var. ASEAN petrol zengini minik Brunei, binlerce adalık Müslüman Endonezya, Çinli göçmenlerin ekonomisinde aşağı yukarı egemen olduğu gene Müslüman Malezya, bir başka binlerce adalık Katolik Filipinler, özel girişim cenneti Singapur ve Tayland’ın (eski Siam) 1967’de katılımları sonucu Bangkok Bildirisiyle kurulan bir bölge

örgütüdür, (Yalnız Brunei 1984’de katılmıştı.) Uluslararası bir bağlaşmayı andırıyorsa da, konfederasyon özellikleri de vardır. “Güney Asya Bölgesel İşbirliği Örgütü” ya da kısaca SAARC 1985’de Bangladeş, Bhutan, Hindistan, Maldivler, Nepal, Pakistan ve Sri Lanka’nın bir araya gelmesiyle kuruldu. Katmandu’da merkezi olan bu örgütün en güçlü üyesi Hindistan’dır. Avrupa’da olduğu gibi bir tür ortak pazara yönelme çabaları söz konusudur.

Güney Afrika Cumhuriyeti, Lesotho, Botswana ve Swaziland’ın katılmasıyla Afrika’da bir gümrük birliği oluşmuştur. En güçlü üyesi gümrük vergilerini dağıtıp sağlık ve akademik kurum hizmetlerini öteki üyelere götürmeye çalışan Güney Afrika Cumhuriyeti’dir. CARICOM Karayip Denizi çevresindeki on-beş ufak devletin bir ortak pazarıdır. Altı Güney Amerika devletinin de gözlemci sıfatı vardır.

Bu birleşmelerin dışında bölünmeler de oldu. Birtakım federasyonlar bölündüler. Eski Sovyetler Birliği’nden 1991’de 15 bağımsız devlet çıktı. İçlerinde en büyüğü olan Rusya da kendi içinde bir federasyon olarak kaldı. Rusya’da bir yandan Rusluğun altını daha güçlü çizen akımlar belirdi, öte yandan “Bağımsız Devletler Topluluğu” diye yeni ama çok gevşek birleşme oldu ki, buna olsa olsa kendine özgü konfederasyon denebilir. Doğu Blokunda Çek Cumhuriyeti ve Slovakya olarak eski Çekoslovakya da ikiye bölündü. Altı birlikteş cumhuriyet olan Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya, Bosna-Hersek ve Karadağ’dan oluşan Balkan ülkesi Yugoslavya da parçalandı. Eski Yugoslavya’nın silâhlı kuvvetlerine el koyan Sırbistan yeni komşularındaki Sırp azınlıkların başkalarını kıyımları ve türlü müdahaleleriyle büyümeyi denediyse de, hem Karadağ’ın (Montenegro) kendinden kopmasını engelleyemedi, hem de Kosova (bu toprakları daha da ufaltmak ve söz dinlemeyen Belgrat’ı cezalandırtmak isteyen Amerika’nın müdahalesiyle) elinden çıktı. Afrika’nın toprağı en büyük ülkesi olan Sudan da bölündü ve güneyinde Yeni Sudan doğdu. Gambia Nehri çevresinde iç-içe geçmiş Senegal ile Gambia’nın birlikteliğı de ancak sekiz yıl sürdü.

Sonuçlar:

Türkiye’deki çok sınırlı yayınlar ve sözlü yakıştırmalar başkanlık ya da yarı-başkanlık için Fransa ile Meksika’nın adlarını geçirdi ve federasyon örneği için ABD’ye üstünkörü göndermeler yapıldı, özerklik de dedikodu gibi tekerlemelerde kaldı. Bu konuda sesini çıkaranların birçoğunda ABD’deki düzeni özgürlük, eşitlik ve demokrasi beşiği, kaynağı ve simgesi görüp başkanlık ve ulus-devlet dışında örnek diye yüzeysel değerlendirmelerle öne çıkarma eğilimi var. Söz konusu ülkenin yazılı anayasayı ilk gerçekleştiren yer olduğu doğrudur. Tarihte ilk olmasa da, kalıcı bir başkanlık ve federasyon kurduğu da bilinir. Ancak, Amerikan siyasal yapısının zaman içinde değişmesi de kaçınılmazdır.

Önce, ABD Anayasasını kaleme alanlar tarım toplumu yaratıkları olarak mal-mülk koruyucusuydular. Halk yığınlarından da korkarlardı. Kuruluş yıllarında merkez kentlerinden Boston’da mal sahiplerinin yüzde 1’i zenginliğin yüzde 44’ünü ellerinde tutuyorlardı. Vaşington’da Kongre binasında cam arkasında aslını gördüğüm Bağımsızlık Bildirisi Amerikalıların “özgür olduklarını” söylüyordu, ama gerçekte kimi köle ve kimi özgür, siyah ya da beyaz, el emeğiyle geçinmeye çalışan işçiyle kedi-fare gibi oynayan fabrikalar sahibi işveren, karın tokluğuna kiracının karşısında geniş topraklara yayılmış ağa, açlık sınırında yoksul ve gökdelenlerinden inince altı kapılı araçlarından birine binen varlıklı olarak doğuyorlardı.

ABD’de bir tür başkanlık var. Bu ülke tarihi boyunca (bizde “Kabine” ya da “Bakanlar Kurulu” denen) tüm “sekreterler”i başkana karşı topluca birleşmiş olsalar bile, onun dediğinden çıkamazlardı. Lincoln’un sekreterlerinin toplu oyuna karşı tek başına durarak oylamada kendinin kazandığını söylemiş olması ünlüdür. İç Savaş nedeniyle Başkan Lincoln, Birinci Dünya Savaşı’na girince Wilson ve petrole gereksinim artınca Bush, buyurganlıkla örtüşen uygulamaları derinleştirdiler.

Başkanlık olarak ABD’nin sıkça örnek alınması yanıltıcıdır. İyi işleyen örnek diye ikide-bir sözünün edilmesindeki neden oradaki düzenin iyi bilinmemesi, bunca eleştirileri içeren

basılı metinlerin kimilerince izlenmemiş, okunmamış olmasıdır. Hele başkanlık düzeninin ülkeyi tıkanmalardan koruyacağı savı ABD'deki yürütme-yasama tıkanmasının 1945 sonrasında ne denli sık olduğunu bilmemekten kaynaklanıyor. Daha önemlisi, orada ekonomide ve siyasette gerçek güç anayasadaki maddelerin içinde değil, tekeli sermayede ve onun güçlü kuruluşlarındadır. Silâhlı kuvvetler de büyük ölçüde onun buyruğu altındadır. Anayasaya göre yetkileri çok az olan Başkan Yardımcısı Dick Cheney'nin ülke ve dünya siyasetini, gerçekte temsil ettiği büyük para babaları adına, arkadan yönetebilmesinin nedeni budur.

Lâtin Amerikan ülkelerinde de “*caudillo*” sözcüğüyle ünlenen bir buyurganlık uygulaması var. Meksika bunlardan biridir. Meksika tarihini İspanyol işgâli, Amerika ile savaşlar, Diaz diktatörlüğü, Zapata başkaldırması, yinelenen Zapatista akımı ve sonraki tutucu-devrimci çatışmalarıyla iyi bilmekte yarar var. Ancak dört Güney Amerika ülkesinde sözü edilen başkanlığın buyurganlığa yol açıp demokratik olmayan çerçeveyi perçinlediği eleştirilerine açık olmak gerekir.

Fransa'daki çift yürütmenin yarı-başkanla meclis arasında bölünmüş bir hükümetin hemen ve uzun erimde ne sorunlar yaratabileceğine 1958'den bu yana bu Avrupa ülkesinin geçmişinde örnekler var. O denli ki, yarı-başkanlar önlerindeki engelleri aşabilmek için Fransız halkına doğrudan seslenmeyi birkaç kez denemek zorunda kaldılar. Ayrıca, yarı-başkanlıkta iki başından birinin veto yetkisinin olup olmayacağı, olacaksa nasıl kullanılacağı, ne işe yarayacağı, bu yetkiye başvurmadan kullanma tehdidiyle nerelere varılabileceği, kötüye kullanılmaması için ne önlemlerin alınabileceği ve yarı-başkanın kâğıttaki koşullara ne denli uyacağı aşılması gereken kuramsal ve uygulama sorunlarını barındırmaktadır.

Başkanlık ya da yarı-başkanlık düzeni anayasaya oturdu mu, o koltuğa oturanın ya da sonra sırasıyla oturacak olanların yetki anlayışı, tutkuları, doymazlığı, becerisi ve kimlerin oynacağı olabileceği kişiden kişiye değişecektir. Günümüzde bir milletvekilinin ya da bir metin yazarının üyesi olduğu siyasi partinin

kurucusunu ya da başkanını böylesine yeni bir koltuğa yaraşır görmesi ilerisi için hiçbir güvence vermez. Hele bu güvenceye ortak olmayan aynı konumda çok kişi varsa. “Günümüzü gün etme” ile kalıcı anayasa apayrı şeylerdir.

Bir de başkan ya da yarı-başkan konumundaki kişi kimi durumlarda “yasa gücünde karar verme” yetkisine de sahip olursa, bunun sağlıklı kullanılabileceğine ilişkin hiç kimse güvence veremez. Kişi apartmana komşu ve şirkete telefon görevlisi bile alırken dikkat etmesi gerekiyorsa, koca ülkeyi şimdi ve ileride yeni devlet başkanlarına teslim ederken çok daha ciddi olmak zorundadır. Yarı-başkanın meclis kapatma yetkisi de olacaksa, bunalımlara hazır olmak bile fazla bir şey kazandırmaz.

Meclis düzeninde güçsüzlük görüntüsü varsa, nedeni meclis kavramının kendinde değil, onu dolduran, ama topluca parmak kaldırma alışkanlığı dışında fazla bir şey yapmayan, kişiliksiz partililerin sundukları renksizliktir. Siyasette “parti sıkıdüzeni” diye bir şey varsa da, özgürlükleri sıfırlamak, önderi ve ulusu yanıltma pahasına övgü yarışı, kişiyi kutsallaştırma gülünçlüğü karşılığında göze girip sürekli meclis üyeliğini güvence altına almak ve bundan doğan kazançlara kavuşma parlâmento düzenini gözden düşürmemeli, yalnızca bu açmazı yaratanların kulluklarını ve kuklalıklarını sergilemelidir.

Yeni bir düzen siyaset buğulu söylemlerle ve tartışma konusu bir kişiyi kutsallaştırma ölçülerine taşıma çabalarıyla kurulmaz. Böyle bir ortamda “ille de başkanlık” diye tutturmak “günün adamı” ve “dünya önderi” yakıştırmalı kişiye kapılanmaktan öte, ilerisini düşünmemektir. Konu bir terzinin belirli bir müşterisine giysi dikip vermesi gibi yalnız ona uygun bir anayasa yapmak değil, o kişiden sonra da, yani ileride neler olabileceğini, sakıncalarıyla birlikte düşünmek, yani olumlu ve kalıcı yanları ağır basan bir seçenek sunmak, bunun için geniş bir halk onayına kavuşmaktır.

Ne var ki, büyük yetkilerle yasal yoldan donatılmayı bekleyen başkan adayı bir yana, tüm bu aşamalarda “egemenliğin kayıtsız, şartsız” onda olduğu söylenen milletin konumunun, rolünün ve denetim hakkının ne olacağı daha işin başında

bilinmelidir. Örneğin, başkan adayı meclisi kapatabilecek midir? Yasa niteliğinde kararlar verme yetkisi olacak mıdır? Meclisle ters düştüğünde, nasıl bir çözüm öngörülmektedir? Yaptıklarından ve yapmadıklarından meclis ya da yargı önünde sorumlu olacak mıdır? Bu ve benzeri soruların yanıtları bilinmiyorsa, ulus ve devlet için tehlike hem şimdi, hem de gelecekte var demektir.

Yukarıda, bilinen tek bir kişiye uyacağı kabul edilen bir giysi dikilmesi sözleriyle, bir terzi örneği verdim. Britanya'nın ünlü yazarı ve düşünürü G. Bernard Shaw'nun şöyle bir değerlendirmesi var: "Benim tanıdığım en mantıklı adam terzi, çünkü benim ölçülerimi çok iyi bilmesine karşın, beni her gördüğünde ölçülerimi yeni baştan alır." Terzi bunu yapıyorsa, mantıklı seçmen, akılcı ulus iyi bildiğine inandığı kişilerin bile ölçülerini yeni baştan almalıdır. Kaldı ki, konu bir kişinin giysisi değil, ulusun yeni siyasal düzenidir. Böyle bir amaca yönelik saydam, açıklamalı, kapsamlı ve inandırıcı bir hazırlık ülkemizin siyaset sahnesinde görülüyor.

Ulus-devlet dışındaki seçeneklerle flört etmeye gelince: ABD'de federasyon olduğu doğrudur. Ancak, orada bağımsız devlet kurulmadan önce de, 13 eski koloninin yerel "devlet" konumu vardı. ABD'nin adında da, bu nedenle, "Devlet" sözcüğü var. Anayasayı yapanlar zaten var olan devletleri bir araya getirebilmek için federasyona gitmek zorundaydılar. Hattâ, önce gevşek bir konfederasyon kurulmuştu. Yoksa, hiçbiri yeni yapıya girmezdi. Girmeyen de oldu; daha sonra, girmemekte direnenler de.

Öte yandan, Anadolu'da bir "Kürt" ya da ona benzer başka bir topluluğun günümüzde, bağımsız devleti var mı, ya da geçmişte herhangi bir zaman var mıydı? Olmadığından, bu devletleri ortak bir çatı altında birleştirmek diye bir zorunluluk yok. Özerklik ya da federasyon olmazsa, zaten var olan devlet var da, onun kaçıp gitmesi mi söz konusu? Türkiye, Alman birliği öncesinde olduğu gibi, yüzlerce minik devlet, bir o kadar prenslik ve bağımsız kentlerden mi oluşuyor? Ya da, eski Sovyetler Birliği gibi, bir ucundan ötekine on-bir saat farkıyla ulaşılan neredeyse uçsuz-bucaksız, topraklarının genişliğinde rekor sahibi bir ülke mi? Hindistan'da olduğu gibi, her birkaç kilometrede-bir önümüze yeni

bir dil mi çıkıyor? İki kişinin görüşebileceği ortak bir dil mi yok? Bizde türlü hayvanlarla doğa belirtilerine tapanlar sanki sıra sıra mı?

Yoksa, güney-doğuyla gümrük birliği peşinde miyiz? Türkiye'nin Azor, Cook, Kanarya, Kitts-Nevis, Komor, Madeira ve Tasmanya gibi yüzlerce, binlerce kilometre uzaklarda kendine bağlamak istediği, onların da federasyon çerçevesinde merkezle bir tür bağlantı kurup aynı zamanda özerk olmak zorunda kalan adalar mı var? Avustralya gibi eski sömürgeci devletin bıraktığı bir geçmiş takıntısı mı söz konusu? Bir devlet ona Güney-doğu Anadolu'yu Christmas, Cocos ve Heard Adaları gibi armağan etti de, ne yapacağını mı bilmiyor? Ya da ülkemizde Birleşik Arap Emirlikleri gibi altı petrol gölü olan köy büyüklüğünde toprağın yan-gelip yatmış bir avuç şeyhin egemenliği söz konusu mu ki, onların çıkarlarını dengelemek için özerklik ve federasyon seçenekleri sunuluyor?

Türkiye'de ulus-devletten başka bir düzen değişikliği önerisi köy, toprak, insan ve oy sahibi, ancak T.C. Devleti dışında bir yönetim görmemiş çok varlıklı toprak ağalarının hem genel, hem yerel siyasette ağır basmalarıyla demokrasi-karşıtı tehlikeleri tartışmaya açmaktadır. Belediyeler gibi yerel yönetim her düzende olur. Başkentin her konuda ve her ayrıntıda karar-verici ve uygulayıcı olması beklenemez. Ancak, merkezi etkisizliğe iten biçimde bir düzene yönelik bölgedeki toprak ağalığını daha da güçlendirir ki, bu yalnız merkezle devletin değil, o yöre halkının da zararınadır. Bu durumda, Türkiye'de bir federasyon düşüncesi, var olmayan hukuksal yapıları birleştirmek yerine daha çok bölücü olur. Böyle bir yokluğa karşın, tartışmaları federasyon ya da benzeri bir düzen mutlaka gerekliymiş gibi sürdürmek, daha çok devleti olmayan ve olmamış birimlere zamanla devlet kazandırmak yolunu açar, ya da hazırlık aşaması olarak açma amacını güder. Türkiye'deki kimi aydınların da (kendine göre hesapları olan) dış güçlerin azınlıkları kendi amaçları uğruna ne türlü eylemlere ittiklerini, başka örneklerle bakarak, yeterince anlamaları gerekir.

Bu çerçevede federasyon, hele gevşek bir konfederasyon kendi başına bir bölünme aracı, bu bölünmeyi pekiştirme kurumudur. Savaşların sürüp gittiği çevremizde ulus-devlet dışında yeni düzenler arayışı bir devletin kendine kendi eliyle kıyması demektir. Bir federasyon olmayan Osmanlı yönetiminde bile yerel haklar tanınması gibi sınırlı ödünler kanlı çatışmalara ve birer birer kopmalara yol açmıştı. Kolombiya ve Hindistan gibi yerlerdeki eski bölünmeler gibi olayları bir yana koysak bile, Sovyetler, Yugoslavya, Çekoslovakya ve Sudan son yıllarda benzer deneyimler yaşadılar. Aynı nehrin hemen yakınında iç-içe geçmiş Senegal ve Gambia birlikteliği bile çok kısa sürdü. Birçok federasyonun temelinde Okyanusya adaları gibi aralarında uzun coğrafya ayrımları öz konusudur ki, bu koşulun Türkiye için bir gerekliliği de yoktur.

Ancak, bu bölünmeler yabancı denetimindeki uluslararası büyük sermaye denetimindeki pazar ekonomisi için yeni alanlar açmış, gene yabancılara Kolombiya'dan koparıp aldıkları Panama Kanalı gibi yerlerde ticaret ve üsler gibi askerî olanaklar tanımıştır. Yabancıya çıkar sağlayan bu bölünmeler bölünenleri çoğu kez kanlı olaylarla karşı karşıya getiriyor. Kendine yeni ve daha elverişli pazarlar arayan özelleştirme ve küreselleştirmenin büyük dış merkezleri Slav kökenli altı Yugoslav Cumhuriyetini böldüler ve ardından Sırbistan'dan Kosova'yı çekip aldılar. Irak, Libya ve Suriye'nin bütünlüğü de tehlikededir.

Türkiye sınırları içinde, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki çok düşük okuma-yazma oranına karşın, artık her dalda kadın-erkek meslek sahibi yetişmiş insan, kullanılabilir doğa kaynakları ve yükselen yerel sermaye varsa, bu gelişmeler de ulus-devlete dayalı, ama neredeyse sıfırdan başlamış 1923-sonrası devlet destekli düzenin kalkınma çabalarının sonuçlarıdır. Kıt olanaklar, elde olmayan eksiklikler ve yerine göre küçük ihmaller bir yana, neredeyse yüz yılı kapsayan ateşli çabaları rastgele armağan etmek oy kullanan seçmenin temsilcilere böyle bir bağışta bulunma izni verdiği anlamına gelmez.

Başkanlık, yarı-başkanlık ve ulus-devlet dışındaki

seçenekler Türkiye toplumuna benzemeyen ülkelerde bile, siyaset ve yaşam alanlarına engebeli yollar döşemiştir. Ulusal siyaset söz dellosundan öte bir uğraş olmak zorundadır. Türkiye’de ve her toplumda devlet başkanı ve siyasetle uğraşanların birinci görevleri ulusal çıkarı korumak, devletin varlığını sürdürmek, herkesin ortak yaşamının bekçisi olmak ve halkın esenliğini artırmaktır.

Prof. Dr. Sayın Türkkiye Ataöv'e
Saygılarımla
S. Gökçen

29 Nisan 1997

Atatürk, Sabiha Gökçen ve (ortada kasketli) İçişleri Bakanı ve CHP Genel Müfettişi Şükrü Kaya ile Prof. Ataöv kürsü asistanlarıyla kimi öğrencilerini Sabiha ve Ülkü Hanımların, ayrıca romancı, ressam ve ozanlarımızın evlerine götürme alışkanlığında idi. Prof. Ataöv'ün ilk adını (Türkkiye), kendi adıyla uyumlu olarak, Şükrü Kaya koymuştu.

Turgut Özakman ile Avrupa ADD Başkanı yılın Atatürkçü ödülünü yazara verirken.

